

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
« Η ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ»

ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
A.M.:3033201801003

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2020

UNIVERSITY OF PELOPONNESE
FACULTY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL STUDIES AND
INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER PROGRAM IN
“GOVERNANCE AND PUBLIC POLICIES”

TITLE OF THESIS:
“CITIZENSHIP: ALTERNATIVE THEORETICAL
APPROACHES”

POSTGRADUATE STUDENT
GEORGIU CATHERINE
A.M.:3033201801003

SUPERVISOR: PAPAZOGLU EMMANOUIL

CORINTH, MARCH 2020

Η υποφαινόμενη Γεωργίου Αικατερίνη, διαβεβαιώ ότι η παρούσα έρευνα που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην παρακάτω υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία αποτελεί αποκλειστικά δικό μου δημιούργημα. Το υλικό και οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν και περιέχονται παρακάτω, αντλήθηκαν από άλλες πηγές του διαδικτύου, οι οποίες έχουν αναφερθεί καταλλήλως. Επιπρόσθετα, τελώ εν γνώσει ότι σε κάθε περίπτωση λογοκλοπής ή διαπίστωσης ότι αμφισβητούνται τα παραπάνω, μου αφαιρείται αμέσως ο τίτλος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών που παρακολούθησα.

Κόρινθος, 16 Μαρτίου 2020

Γεωργίου Αικατερίνη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε για εμένα ένα δύσκολο εγχείρημα, που λόγω ατυχών συγκυριών έμελλε να είναι ένας αγώνας ταχύτητας με αντίπαλο το χρόνο. Είμαι ευγνώμων για όλους αυτούς τους ανθρώπους που με στήριξαν και συνέδραμαν θετικά και ουσιαστικά όλα αυτά τα χρόνια, μέχρι σήμερα που τελικά η πρόκληση της διπλωματικής μου εργασίας στέφθηκε με επιτυχία.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή, κο Μάνο Παπάζογλου για την πραγματικά πολύτιμη βοήθεια του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπλήρωσης των καθηκόντων μου ως φοιτήτρια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, αλλά ακόμη περισσότερο, για την καίρια συμβολή του στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς και την αδερφή μου, που βίωσαν δίπλα μου όλη αυτήν τη διαδρομή μέχρι σήμερα, με την άνευ όρων συμπαράσταση τους, την ανιδιοτελή αγάπη τους και την πραγματικά τεράστια υπομονή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	1
Ακρωνύμια – Γλωσσάρι	3
Περίληψη.....	4
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	7
Δομή της εργασίας.....	7
Σκοπός της εργασίας.....	10
Ερευνητικά ερωτήματα.....	11
Μεθοδολογία της έρευνας.....	13
Κεφάλαιο πρώτο: Αποσαφήνιση των εννοιών ‘πολίτης’ και ‘ιδιότητα του πολίτη’...15	
1.1. Ορισμός της έννοιας του πολίτη.....	15
1.2. Ορισμός της έννοιας της ιδιότητα του πολίτη.....	22
1.2.1. Αρχαία Αθήνα – Ανθρώπινα δικαιώματα.....	27
1.2.2. Ρώμη – Πολιτικά δικαιώματα.....	32
1.2.3. Γαλλία – Κοινωνικά δικαιώματα.....	35
1.3. Νεωτερική ιδιότητα του πολίτη.....	40
1.3.1. Μοντέλα και διαστάσεις.....	40
Κεφάλαιο δεύτερο: Από την αρχαιότητα στη σύγχρονη εποχή.....	43
2.1. Ιστορική αναδρομή της ιδιότητας του πολίτη.....	43
2.2. Ιδιότητα του πολίτη και Ευρωπαϊκή Ένωση.....	46

2.3. Ενεργός ιδιότητα του πολίτη – ενεργή συμμετοχή.....	50
2.4. Ευρωπαϊκή Ιθαγένεια.....	53
Κεφάλαιο τρίτο: Δράση – Μέθοδοι – Πολιτικές.....	59
3.1. Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών.....	59
3.2. Διαδικασία Υποβολής Ευρωπαϊκών Αναφορών.....	63
3.3. Ευρωπαϊκό Διαβατήριο.....	64
3.4. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.	66
Συμπεράσματα.....	72
Βιβλιογραφία – Ιστογραφία.....	74

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Ο.Κ.Ε.: Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

Ε.Π.Π.: Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών

Ε.Σ.Δ.Α.: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η.Π.Α.: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Σ.Ε.Ε.: Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σ.Λ.Ε.Ε.: Συνθήκη λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σ.Ε.Κ.: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Χ.Θ.Δ.: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Ιδιότητα του πολίτη ή πολιτειότητα:

Μετάφραση του όρου “citizenship” από την αγγλική γλώσσα

Ενεργός ιδιότητα του πολίτη ή ενεργός πολιτειότητα:

Μετάφραση του όρου “active citizenship”, από την αγγλική γλώσσα

Ιδιότητα ευρωπαίου πολίτη ή ευρωπαϊκή ιθαγένεια:

Μετάφραση του όρου “european citizenship” από την αγγλική γλώσσα

Οικονομική ευρωπαϊκή υπηκοότητα:

Μετάφραση του όρου “economy based citizenship” από την αγγλική γλώσσα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Πολίτης, Ανθρώπινα δικαιώματα, Δημοκρατία, Πολιτειότητα, Ευρωπαϊκή πολιτειότητα, Ευρωπαϊκή ιθαγένεια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρείται η καταγραφή των ιστορικών δεδομένων που συνέβαλαν στον εννοιολογικό προσδιορισμό σημαντικών εννοιών όπως η ιδιότητα του πολίτη σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο Ένωσης, που απασχόλησαν έντονα τους φιλοσόφους του παρελθόντος αλλά και τους σύγχρονους αναλυτές της εποχής μας. Γίνεται αναφορά στην αρχαιότητα από όπου και ξεκίνησε η ανάγκη να πλαισιωθεί ο ορισμός του πολίτη, από τον οποίον πηγάζουν και η έννοια της ιδιότητας του πολίτη ή πολιτειότητας και της ιθαγένειας. Από την Αρχαία Αθήνα που γεννήθηκε ο ορισμός της πόλις και κατά συνέπεια του πολίτη αλλά και όλες τις έννοιες που αναφερόμαστε στην παρακάτω διπλωματική εργασία και είναι αλληλένδετες με αυτήν, όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα που για πρώτη φορά απασχολούν. Από την εποχή της Ρώμης και της επεκτατικής πολιτικής της, όπου η ιδιότητα του πολίτη εστίαζε στην ικανότητα του καθενός να μετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και στη δημιουργία πολιτικού πλαισίου και στρατηγικής. Από τα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης και τη διάσταση της νεωτερικότητας που προσδόθηκε στην ιδιότητα του πολίτη, δίνοντας σε αυτούς επιπλέον δικαιώματα με τη προώθηση της ενεργούς συμμετοχής και της ελευθερίας στο λόγο και τη βούληση τους. Μέχρι και τη σύγχρονη εποχή, ο όρος της πολιτειότητας και της ενεργούς συμμετοχής των ανθρώπων σε διάφορα πεδία της ζωής τους, έχει απασχολήσει στο έπακρον πολλούς ερευνητικούς κλάδους. Αναφερόμαστε στις πλέον πολυσύνθετες και πολυσυζητημένες έννοιες για τις οποίες έχουν αφιερωθεί άπειρες ώρες καταγραφής και αποσαφήνισης από σπουδαίους φιλοσόφους όπως ο Αριστοτέλης και ο Marshall.

Παράλληλα γίνεται η προσπάθεια να αποσαφηνιστούν και όχι απλά να καταγραφούν, και άλλες έννοιες όπως είναι η πολιτειότητα της εποχής μας αλλά και η ευρωπαϊκή ιθαγένεια καθώς επίσης και τα δικαιώματα τα οποία απολαμβάνουν οι

πολίτες του σήμερα, της Ένωσης, παράλληλα με τις δεσμευτικές υποχρεώσεις που τους βαρύνουν.

Η τεχνολογική εξέλιξη και η τάση προς την παγκοσμιοποίηση, δημιουργούν ένα περιβάλλον διαρκώς μεταβαλλόμενο, το οποίο επιτάσσει να γίνονται απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Η ιστορική εξέλιξη της ιδιότητας του πολίτη δείχνει ακριβώς αυτήν την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αρχικά αλλά και την παγκόσμια κοινότητα γενικότερα. Η πορεία αυτή είναι χαραγμένη με βάση το πεδίο δικαιωμάτων των ανθρώπων ως πολίτες ενός κράτους – έθνους αλλά και ως πολίτες του υπερεθνικού συμπλέγματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία προωθεί την διπλή ταυτότητα του πολίτη. Η Ευρώπη επιθυμεί να απαρτίζεται από πολίτες που ενδιαφέρονται και επιθυμούν να έχουν συμμετοχή και δραστηριότητα εντός της επικράτειας της.

KEYWORDS

Citizen, Human rights, Democracy, Citizenship, Active citizenship, European citizenship

ABSTRACT

The present thesis attempts to record historical data that have contributed to the conceptual identification of important concepts such as citizenship at National and Union level, which have worked extensively with philosophers of the past and with contemporary analysts of our ages. It refers to antiquity, from which, the need to frame the definition of citizen, originated from the notion of citizenship and European citizenship. The definition of the city and consequently of the citizen and all the concepts we refer to in this thesis and are related to it, such as human rights, was born in ancient Athens. Since the time of Rome and its expansive politics, where the citizenship had focused on everyone's ability to participate in decision – making and in creating strategy and political framework. Since the years of the French Revolution and the modernity dimension, the citizens took some extra rights, by promoting active participation and freedom in their speech and will. Now, at our modern ages, the term 'citizenship' and the active participation of people in different areas of their lives, has been occupied in many research disciplines. We are referring to the most complex and highly debated concepts, for which countless hours of recording and clarifications have been devoted, by great philosophers such as Aristotle and Marshall.

At the same time, there are efforts to clarify, not only to register, other concepts such as the citizenship of our ages, but also the European citizenship and the rights which the citizens enjoyed, today. There is also reference to the binding obligations on them.

Technological developments and the globalizations' tendency created an ever-changing environment, which promotes the necessary reforms. The historical evolution of citizenship precisely presents the path for the European Integration. This path, is based on the scope of human rights as citizens of the super national cluster of the European Union.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε τον τρόπο διάκρισης των κεφαλαίων, την κατηγοριοποίηση τους αλλά και τον τρόπο σκέψης που οδήγησε στην σύνταξη της παρούσας εργασίας με τον τρόπο αυτό.

Κατά το πρώτο κεφάλαιο, η εργασία, εξαντλείται σε αποσαφηνισμούς ορισμών και εννοιών. Η ανάλυση ξεκινάει με τον ορισμό της έννοιας του πολίτη, αναφέρει τους λόγους που συντέλεσαν στην δημιουργία αυτού του ορισμού και τους προβληματισμούς που γεννήθηκαν σχετικά με τον όρο του ανθρώπου και πως οδήγησαν τόσους μεγάλους φιλόσοφους όλα αυτά τα χρόνια σε αναζητήσεις και έρευνες. Γίνεται αναφορά στον Αριστοτέλη και το έργο του Πολιτικά, και πως αυτός προσδιόριζε τα πρώτα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Αθήνα του Αριστοτέλη, χαρακτηρίστηκε από τον συνδυασμό νομικής υπόστασης της ιδιότητας του πολίτη με το πολιτικό ιδεώδες που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη. Ο ίδιος κάνει λόγο για τη σπουδαιότητα που έχει το πολίτευμα της δημοκρατίας σε μια κοινότητα και προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά των πολιτών διαφόρων πολιτευμάτων. Στη συνέχεια, και αφού καθορίστηκε η έννοια του πολίτη, γίνεται η προσπάθεια να αποσαφηνιστεί και η άγνωστη μέχρι τότε, έννοια της ιδιότητας του πολίτη, μιας έννοιας που απασχόλησε, και συνεχίζει να το κάνει, λόγω της ιδιαίτερης σύνθεσής της και της πολυμορφίας της. Στο σημείο αυτό, γίνεται αναφορά για την μεταβολή του ανθρώπου σε πολίτη και πως συμβάλει σε αυτό η έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Συνεχίζοντας την ανάλυση, παρουσιάζονται σχεδόν αναλυτικά οι τρεις σπουδαίες διαδρομές της έννοιας, αρχής γενομένης την Αρχαία Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα τη πόλη – κράτος της Αθήνας όπου υπήρξε το επίκεντρο της δημιουργίας των αναζητήσεων γύρω από το ζήτημα του πολίτη, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του. Στο σημείο αυτό συναντάμε για πρώτη φορά τον προσδιορισμό και τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη αλλά και τα δεδομένα που ίσχυαν σχετικά με τους όρους πολιτογράφησης.

Προχωρώντας, γίνεται αναφορά στους Ρωμαίους, όπου ήταν οι επόμενοι που ασχολήθηκαν με την ιδιότητα του πολίτη, και οι οποίοι αφού αναγνώρισαν την

σπουδαιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναγνώρισαν και την ανάγκη να εμπλουτίσουν τον ορισμό της ιδιότητας, προσδίδοντάς για πρώτη φορά στα άτομα δικαιώματα, πολιτικού χαρακτήρα. Επιπλέον, η Ρώμη στην προσπάθειά της για διεύρυνση της κυριαρχίας της, εκμεταλλεύτηκε την έννοια της ιδιότητας, επιφέροντας αλλαγές του τρόπου πολιτογράφησης.

Περνώντας τώρα στην Γαλλική Επανάσταση και τον μεγάλο εμπνευστή της Ζαν Ζακ Ρουσσώ, όπου με το εμβληματικό Κοινωνικό Συμβόλαιο που συνέταξε παρουσίασε μια νέα διάσταση της ιδιότητας του πολίτη, αυτήν της νεωτερικότητας, που δίνει στους πολίτες την ελευθερία της απόλυτης εξουσία. Οι θεμελιώδεις αρχές στις οποίες βασίστηκε η νεωτερική διάσταση της ιδιότητας ήταν η ισότητα, η ελευθερία και η ανεκτικότητα, έννοιες που μέχρι τότε δεν είχαν απασχολήσει. Στη περίπτωση της Γαλλίας γίνεται αναφορά στον Marshall και στον Bottomore αλλά και στα κοινωνικά δικαιώματα που ενσωματώθηκαν στην ιδιότητα του πολίτη χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αντικατέστησαν τα ανθρώπινα ή τα πολιτικά, απλά διεύρυναν την σφαίρα της ιδιότητας του πολίτη.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, αναλύεται η διάσταση της νεωτερικότητας αλλά και τα μοντέλα πολίτη που διακρίνονται και κατηγοριοποιούνται με βάση το πεδίο έμφασης τους: το φιλελεύθερο ή αλλιώς μοντέλο δικαιωμάτων, το κοινοτιστικό μοντέλο αλλά και το ρεπουμπλικανικό μοντέλο. Όπως τα μοντέλα, έτσι και οι διαστάσεις του θεσμού του πολίτη είναι τρεις: η τυπική, η ουσιαστική και η συναισθηματική.

Κατά το δεύτερο κεφάλαιο καταβάλλεται μια προσπάθεια να συμπεριληφθούν σε λίγα λόγια η ιστορική αναδρομή της ιδιότητας του πολίτη. Πλέον, η ιδιότητα είναι συνυφασμένη με την εθνική ταυτότητα ενός ατόμου και με βάση την προσέγγιση αυτή συνδέεται με τον πατριωτισμό και τον εθνικισμό. Στο κεφάλαιο αυτό διακρίνουμε και κάποιες ακόμα πλευρές της ιδιότητας του πολίτη που απασχολούν τους ερευνητές όπως είναι ο όρος «παιδεία» με την αφοσίωση και την υπευθυνότητα να είναι τα βασικά συστατικά της εκδοχής αυτής. Τα σύγχρονα χρόνια, αρετές όπως αυτές που αναφερθήκαμε πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Συνεχίζουμε την ανάλυση μας προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη, σήμερα, εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πλέον, οι προκλήσεις είναι τόσο πολλές, που σε συνδυασμό με την ραγδαία

ανάπτυξη της τεχνολογίας, προκαλούν μεγάλες αλλαγές στην ιδιότητα του πολίτη, αφού πλέον πραγματοποιείται μια εκτεταμένη προσπάθεια πολιτικής ενοποίησης. Η πορεία προς την κατεύθυνση αυτή ανέδειξε νέες πτυχές της ιδιότητας, αυτές που ενσωματώνουν την ασφάλεια, την δικαιοσύνη αλλά και τις αρχές της ελευθερίας γενικότερα. Όλα τα παραπάνω αποτελούν το βασικό μέσο καλλιέργειας του συναισθήματος ότι οι πολίτες των κρατών – μελών της Ένωσης, αυτόματα αποτελούν και πολίτες της Ευρώπης. Επιπλέον, στο κεφάλαιο αυτό γίνεται πρώτη φορά λόγος για την ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη αλλά και για τον νέο όρο που δημιουργήθηκε, αυτόν της οικονομικής ευρωπαϊκής υπηκοότητας.

Αμέσως μετά, προσδιορίζεται η έννοια του ενεργού πολίτη, οι διαστάσεις που καθορίζουν την ενεργό ιδιότητα του πολίτη και τον τρόπο που αυτή πραγματώνεται. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά για την ενσωμάτωση των κοινωνικών δικαιωμάτων στην ιδιότητα αλλά και στην επιθυμία των πολιτών να έχουν ενεργό ρόλο στην κοινότητα και να συμμετέχουν στα κοινά. Ένα ακόμα στοιχείο που αναφέρεται στο κεφάλαιο αυτό είναι η ευρωπαϊκή ιθαγένεια, πότε καθιερώθηκε, τι προσδιορίζει και τους λόγους που χρήζει μελέτης και ανάλυσης και τέλος ποια δικαιώματα και ποιες υποχρεώσεις αυτή ορίζει.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η προσπάθεια να κατανοήσουμε τους παραπάνω ορισμούς που μελετάμε μέσω της πληροφόρησης δράσεων και πλαισίων εφαρμογής που θα μας βοηθήσουν να αντιληφθούμε τα θετικά που απορρέουν από την ενεργό και συμμετοχική πολιτειότητα.

Κλείνοντας, στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο περιγράφονται τα βασικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα και ανάλυση, ενώ ταυτόχρονα γίνεται μια προσπάθεια περιληπτικής αναφοράς των βασικότερων σημείων.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να συγκεντρώσει, να καταγράψει και να οριοθετήσει διάφορες σημαντικές έννοιες που απασχόλησαν από αρκετά νωρίς τους επιστήμονες και τους αναλυτές, και συνεχίζουν να αποτελούν βαρυσήμαντες έννοιες για τις οποίες δύσκολα υπάρχει ένα ορισμός που θα αντιπροσωπεύει πλήρως, τα συστατικά του όρου. Μέσω της παρουσίασης πολλών και διαφορετικών απόψεων και προσεγγίσεων, καταβάλλεται η προσπάθεια να αποκτήσει ο αναγνώστης μια σφαιρική άποψη σχετικά με τέτοιους πολυσύνθετους όρους και να καταφέρει να απαντήσει σε κάποια πολύ απλά και λογικά ερωτήματα.

Εστιάζοντας στην ιστορία πίσω από τον ορισμό του πολίτη που έφερε στο προσκήνιο και τις αλληλένδετες με αυτήν, έννοιες, αναδύεται η αναγκαιότητα για εξέλιξη του όρου της ιδιότητας του πολίτη, με σύγχρονα μοντέλα που οδηγούν σε βαθύτερη ενοποίηση της Ένωσης. Ενώ, ένας ακόμα λόγος που συντέλεσε στη συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας, είναι η γνωστοποίηση των παραγόντων που καθιστούν την ιδιότητα του πολίτη, μείζον θέμα της σύγχρονης εποχής μας.

Τέλος, ως απώτερος στόχος της εργασίας αυτής είναι η πεποίθηση ότι αν οι απλοί άνθρωποι – πολίτες γνώριζαν ελάχιστα πράγματα για την ιστορία αυτού του θεσμού, και λίγα περισσότερα για τη χρησιμότητα του και την υποβόσκουσα δραστηριότητα του στη μοντέρνα καθημερινή μας ζωή, θα επιθυμούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά και μεγαλύτερος αριθμός ενδιαφερόντων, για όλα αυτά τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή τη διπλή ταυτότητα που ουσιαστικά έχουμε ως μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα δικαιώματα αυτά δε θα ήταν δυνατόν να ασκηθούν πλήρως αν δεν υπήρχαν οι υποχρεώσεις να αντισταθμίζουν όλα αυτά τα προνόμια, στοχεύοντας στη διατήρηση της σταθερότητας και της ισορροπίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

A. Ποια δικαιώματα οφείλει να εγγυηθεί το κράτος, και κατά συνέπεια η Ένωση, ως προς τους πολίτες, και με ποιους όρους θα διασφαλιστεί αυτή η εγγύηση.

B. Κατά πόσο, μπορεί η ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη να έχει έμπρακτο ρόλο, αφού απευθύνεται σε άτομα από διαφορετικά έθνη και με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Γ. Κατά πόσο, μπορεί η Ευρωπαϊκή Ένωση να επιτύχει την πολυπόθητη ενοποίηση που αποζητά.

Σε αυτό το σημείο είναι δυνατόν να γίνει η υπόθεση, σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, ότι τα οφέλη που εγγυάται το κράτος στους πολίτες είναι πολλά και καλύπτουν όλα τα πεδία της καθημερινής ζωής. Υπάρχει μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ των ωφελειών που απορρέουν από τους κρατικούς μηχανισμούς αλλά και πόσο ευνοϊκά υπέρ του κράτους λειτουργούν οι πολίτες κάνοντας χρήση των μηχανισμών που το κράτος πρότεινε. Η εγγύηση των δικαιωμάτων των πολιτών δεν αποτελεί ένα δώρο του κράτους προς τους πολίτες αλλά μια συνδυαστική δύναμη που θα αποφέρει θετικά αποτελέσματα και για τους πολίτες και για το κράτος, αφού αμφότεροι είναι τελικά και οι δυο κερδισμένοι. Οι μεν πολίτες απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τους αναλογούν στο έπακρον και κάνουν χρήση κάθε τι που δίνεται από το κράτος και είναι δυνατόν να βελτιώσει την ζωή και την καθημερινότητα τους. Το δε κράτος παρέχει στους πολίτες όλα αυτά τα δικαιώματα και προσμένει από αυτούς συμμόρφωση με τους νόμους και τα θεσμικά όργανα που έχει θεσπίσει ενώ σε δεύτερη φάση αποβλέπει στην ικανοποίηση των πολιτών συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην πολιτική και οικονομική ενοποίηση της Ένωσης που επιθυμεί. Στη περίπτωση αυτή λοιπόν, γίνεται η υπόθεση ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στο κράτος και τους πολίτες.

Σχετικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, γίνεται η υπόθεση ότι κράτη – μέλη της Ένωσης με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, είναι δυνατόν να συμπορευτούν και να έχουν θετική απόδοση από τη στιγμή που τα κράτη αυτά ενώνονται, με βασικά θεμελιώδη χαρακτηριστικά που

είναι κοινά για όλα τα κράτη – μέλη και διακρίνουν το σύνολο της Ένωσης από όλα τα υπόλοιπα της παγκόσμιας κοινότητας. Οι διαφορετικοί λαοί που απαρτίζουν την Ένωση έρχονται σε συνεργασία υπό τις βασικές αρχές ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς που είναι κοινό χαρακτηριστικό για όλα τα έθνη, όπως είναι η δημοκρατία, η ελευθερία και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Το τρίτο και τελευταίο ερευνητικό ερώτημα, ίσως αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση της εποχής, αφού όλοι καταλήγουμε ότι η πολυπόθητη ενοποίηση πρέπει τελικά να επιτευχθεί. Το πρόβλημα στην περίπτωση αυτή δεν είναι η έλλειψη στα μέσα επίτευξης του σκοπού αυτού αλλά η έλλειψη εμπιστοσύνης από μέρους των πολιτών καθώς και η έλλειψη σταθερότητας και συνοχής που απαιτούνται.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία βασίστηκε σε απαραίτητα στοιχεία που αντλήθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από μελέτες και έρευνες που είναι αναρτημένες σε ηλεκτρονικές πηγές του διαδικτύου αλλά και από επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο τρόπος επιλογής των δεδομένων που συμπεριλήφθηκαν στην εργασία έγινε με βάση το περιεχόμενο και την επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση του. Βαρύτητα επίσης δόθηκε στη συνάφεια του περιεχομένου των πηγών που συλλέχθηκαν με σκοπό να αποκτηθεί μια πλήρη εικόνα για τους ορισμούς που έπρεπε να αποσαφηνιστούν. Επίσης, η ορθολογική ταξινόμηση των ευρημάτων, οδήγησε στη σωστή δόμηση της εργασίας με κριτήριο το θέμα που εξεταζόταν σε κάθε περίπτωση. Αρχίζοντας με τον ορισμό του απλού πολίτη, τα χαρακτηριστικά και τις αλλαγές που επήλθαν όλα αυτά τα χρόνια, φτάσαμε στην ιδιότητα του πολίτη και τα όποια χαρακτηριστικά την προσδιορίζουν, ενώ προχωρήσαμε με τον ενεργό πολίτη και την πολιτειότητα, την εξέλιξη αυτών με βάση τα ερεθίσματα που περιβάλλοντος μέσα στο οποίο λειτουργούν αλλά και μελλοντικές σκέψεις για τις αλλαγές που θα υποστεί η έννοια. Τέλος, καταλήξαμε στο σήμερα δίνοντας βαρύτητα στα χαρακτηριστικά των πολιτών που απαρτίζουν την Ένωση, στις πολιτικές που αυτή ακολουθεί για να επιτύχει σημαντικούς στόχους όπως η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά και η πολιτική ενοποίηση αλλά και στα απορρέοντα οφέλη που απολαμβάνουν οι πολίτες με τη συμμόρφωση τους στα παραπάνω που επιτάσσει η Ένωση.

Αναφορικά τώρα με τα επίσημα έγγραφα και στοιχεία της Ε.Ε. που βρίσκονται στο διαδίκτυο, αναζητήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν αυτά που αφορούσαν δεδομένα και πολιτικές κυρίως των τελευταίων ετών, μετά τις όποιες μεταβολές αυτά έχουν υποστεί, ώστε να αντιπροσωπεύουν καλύτερα το σήμερα.

Τέλος, χρησιμοποιήθηκε εκτενώς η αναζήτηση σε ψηφιακές βιβλιοθήκες με σκοπό την άντληση πληροφοριών, αλλά και η αναζήτηση σε συγκεκριμένους ισότοπους του διαδικτύου. Η επιλογή των εγγράφων των ψηφιακών βιβλιοθηκών και

των σελίδων των ιστότοπων του διαδικτύου έγινε με βάση την αξιοπιστία που περιέχει το κάθε ένα αλλά και με βάση το βαθμό σύνδεσης των εγγράφων με το θέμα που διερευνάται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ‘ΠΟΛΙΤΗΣ’ ΚΑΙ ‘ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ’

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Ως πολίτης νοείται το άτομο εκείνο το οποίο ζει και δραστηριοποιείται σε μια κοινότητα και είναι ίσο με οποιοδήποτε άλλο μέλος της κοινότητας αυτής. Η έννοια αυτή χαρακτηρίζει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα φυσικό πρόσωπο το οποίο έχει καταρτιστεί ως πλήρες μέλος της πολιτικής κοινότητας. Η σύγχρονη αντίληψη υποδηλώνει τον πολίτη ως το πρόσωπο εκείνο που αποκτά την ιδιότητα αυτή λόγω του τόπου γέννησης του ή του τόπου διαμονής του, αφού φέρει και απολαμβάνει ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Στον αντίποδα της άποψης αυτής, έρχεται η αρνητική κριτική μερικών αφού η παραπάνω άποψη δε λογίζεται τους μετανάστες, τις γενεαλογικές διαφορές, το πολιτισμικό σύμπλεγμα που έχουν οι περισσότερες κοινωνίες καθώς επίσης και αξίες όπως η αρετή και τα λοιπά χαρακτηριστικά που περιλαμβάνει η έννοια του πολίτη. Η έννοια αυτή έρχεται σε απόλυτη σύγκρουση με την έννοια του δούλου, αφού οι δεύτεροι δεν κατατάσσονται στην κατηγορία των πολιτών. Οι επίσημες καταγραφές προσδίδουν στην έννοια του πολίτη διαφορετικές ερμηνείες, με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους να έχουν κληροδοτήσει δυο από τις σπουδαιότερες συλλήψεις σχετικά με τον ορισμό του πολίτη, αυτήν της πολιτικής προσέγγισης και αυτήν της νομικής προσέγγισης, ενώ τέλος οι προγενέστεροι αυτών εφήυραν και διατύπωσαν τη δημοκρατική προσέγγιση, η οποία και αποτέλεσε την αφετηρία της σύγχρονης επιστημονικής σκέψης¹.

Προκειμένου να αντιληφθούμε την ορθολογική σημασία της έννοιας του πολίτη, είναι ιδανικό να αναφερθούμε στην σημασιολογική της ανάλυση και να εξηγήσουμε ότι με τη λέξη ‘πολίτη’ εννοούμε οποιοδήποτε ιθαγενές ή πολιτογραφημένο μέλος κάποιου κράτους που είναι δικαιούχος των προνομίων που απορρέουν από την εν λόγω ιθαγένεια του κράτους αυτού. Η έννοια του πολίτη έχει σαν αρχή την αρχαία Ελλάδα, τότε που δημιουργήθηκε η πρώτη πόλη, όπου σύμφωνα

---

1 <http://ikee.lib.auth.gr/record/284822/files/GRI-2016-17310.pdf?version=1>

με τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος ήταν εκ γενετής δημιουργημένος με την ανάγκη να ζει σε πόλη, και συνεπώς, όποιος είναι από τη φύση του άπολις και όχι από τυχαία γεγονότα τότε είναι ή αχρείος ή ανώτερος από τους κοινούς ανθρώπους.

Ο όρος πολίτης, συνδέεται άμεσα με τις έννοιες του λαού και της εξουσίας, όπου στη περίπτωση του λαού αναφερόμαστε σε ένα μεγάλο σύνολο ανθρώπων ή ένα μεγάλο πλήθος κόσμου (λαοί), που αποτελεί μια κοινότητα με κοινό χαρακτηριστικό είτε την ψυχολογική υφή, είτε θεσμικούς προσδιορισμούς όπως είναι το εκλογικό σώμα. Τα άτομα που αποτελούν σύνολα όπως τα προηγούμενα, αναφέρονται ως μέλη ομοιογενών συλλογικών ταυτοτήτων. Παρά το γεγονός ότι έχουμε αποδεχτεί ότι η έννοια του πολίτη υποδηλώνει συγχρόνως τη διάσταση του υπηκόου μιας πόλης, πρέπει να αναφέρουμε ότι η έννοια του πολίτη συνδέεται άρρηκτα και με την αναγνώριση της ατομικότητας του με σκοπό να είναι σε θέση να «συναλλάσσεται με τους όμοιούς του» και ταυτόχρονα να μπορεί να «μετέχει» στα κοινά. Αναφέρεται συνεπώς στο κατά πόσο μπορεί ο πολίτης να συμμετέχει στις συλλογικές ευθύνες της κοινότητας αλλά και στην πολιτική ελευθερία του διεκδικεί και απορρέει από το δικαίωμα ψήφου που έχει.

Ο Αριστοτέλης απέδωσε τον ορισμό της έννοιας του πολίτη, στα Πολιτικά, ως αυτόν που δύναται «να μετέχει κρίσεως και αρχής» ενώ συγχρόνως αποτυπώνει το χαρακτηριστικό της φρόνησης ως την πολιτική αρετή, όπου ο ίδιος αποδίδει στο πολίτη με τον ορισμό του ενάρτετου ατόμου στα Ηθικά Νικομάχεια, όπου με τον τρόπο αυτό συνέδεσε την ηθική με την πολιτική². Επίσης, θεωρεί ότι υπάρχει ο άριστος πολίτης που ανήκει στην άριστη πολιτεία και αναφέρεται ουσιαστικά στον ενεργό πολίτη, που λαμβάνει μέρος στις αποφάσεις της πόλης και έχει χαρακτηριστικά προσωπικότητας όπως η μετριοφροσύνη και η μετριοπάθεια. Ο πολίτης αυτός πράττει υπεύθυνα με σκοπό τη διασφάλιση της ευμάρειας, της ειρήνης και της παιδείας στην πόλη του ενώ ταυτόχρονα η ελευθερία στον τρόπο σκέψης προσθέτει αυτονομία που συνακολουθείται από την υποσυνείδητη υπακοή στους νόμους που έχουν θεσπιστεί, παράγοντας με τον τρόπο αυτό ατομικά έργα αρετής αλλά και συνολικά έργα ευημερίας³.

---

2 <https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/572/Klapadora%20Kyriaki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3 <https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1355/%ce%9c%ce%b1%cf%81%ce%b9%ce%ac%ce%bd%ce%b8%ce%b7%20%ce%9c%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b6%ce%ae.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ο ίδιος ο Αριστοτέλης, όπως σημειώνει στο τρίτο βιβλίο των Πολιτικών, καθιστά σαφές ότι για κάποιον που διερευνά συστηματικά το πολίτευμα μιας πόλης, με σκοπό να προσδιορίσει τη φύση αλλά και τα χαρακτηριστικά του, πρώτο βήμα είναι η διερεύνηση του ορισμού της πόλεως. Συνεπώς, αν δεν καταλήξουμε στον προσδιορισμό της έννοιας της πόλης δεν είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε την έννοια του πολιτεύματος. Επιπρόσθετα, και επειδή η έννοια της πόλης είναι σύνθετη, όπως προφανώς κάθε πράγμα το οποίο αποτελείται από πολλά μέρη, είναι ευδιάκριτο το γεγονός ότι για να προσδιοριστεί ο ορισμός της έννοιας της πόλης πρέπει πρώτα από όλα να προηγηθεί η έρευνα αλλά και ο προσδιορισμός της έννοιας του πολίτη, αφού κάθε πόλη είναι αποτελούμενη από πλήθος πολιτών. Οι τρεις πτυχές, του πολιτεύματος, της πόλης και του πολίτη αποτελούν τον ορισμό της αναλυτικής μεθόδου που ευρέως επιλέγεται και ακολουθείται σε όλα τα γλωσσικά βάθη όταν πρόκειται να μετατραπούν οι θεωρητικές ιδέες που δημιουργούνται, σε απτές πράξεις. Πέραν αυτού, όμως, πρέπει για έναν ακόμα λόγο να αποσαφηνιστεί η έννοια του πολίτη και αυτός είναι διότι δεν συμφωνούν όλοι οι ιστορικοί και οι ερευνητές ότι κάποιος που είναι πολίτης της δημοκρατίας είναι συγχρόνως και πολίτης του ολιγαρχικού πολιτεύματος. Είναι φυσικό λοιπόν, αυτή η διχογνωμία που περιβάλλει την έννοια του πολίτη, απορρέει από τον προβληματισμό που υπάρχει γύρω από τον καθορισμό των εννοιών του πολιτεύματος και της πόλης, έννοιες που όπως προαναφερθήκαμε είναι μεταξύ τους αλληλένδετες. Ως πολίτης της δημοκρατίας κάποιος, διεκδικεί το ρόλο του στη διαχείριση των σωμάτων εξουσίας, ανεξάρτητα αν απαιτεί την εκλογή του ή όχι. Ως ένας τέτοιος πολίτη απαιτεί να εισπράξει από το πολίτευμα της δημοκρατίας, την ελεύθερη βούληση αλλά και την ελευθερία λόγου, την πλήρη ενημέρωση του αλλά και πολιτική διαφάνεια. Συνεπώς, τα κοινά αντιμετωπίζονται με τρόπο ενεργό, εκδηλώνοντας και προτρέποντας την συμμετοχικότητα του πολίτη. Ως πολίτης ολιγαρχικού πολιτεύματος κάποιος, δεν αισθάνεται και δεν διεκδικεί τη συμμετοχή του σε θεσμικά αξιώματα ή αποφάσεις εξουσίας αφού γνωρίζει εκ των προτέρων τον αποκλεισμό του από τις πολιτικές αποφάσεις, μιας και αυτές λαμβάνονται από ανώτερους κοινωνικά πολίτες οι οποίοι γνωρίζουν τον τρόπο λήψης και διαχείρισης τέτοιων αποφάσεων. Αν το ολιγαρχικό πολίτευμα δείχνει να αποκλείει τους πολίτες από τη λήψη αποφάσεων, οφείλουμε να αναφέρουμε το πολίτευμα της τυραννίας, το οποίο όχι μόνο τους αποκλείει αλλά διατηρεί την επιβολή μέσω του φόβου των πολιτών που οδηγεί στην παθητικότητα τους. Όλες οι εκδοχές της έννοιας του πολίτη που αναφέρθηκαν, αντανακλούν στην

ουσία τις διάφορες εκδοχές που παρουσιάζουν τα διαφορετικά πολιτεύματα, αφού όπως έχει ήδη διατυπωθεί, ο τόπος κατοικίας δεν ορίζει κάποιον ως πολίτη του τόπου αυτού διότι και οι δούλοι αλλά και οι μέτοικοι διαμένουν στον ίδιο τόπο κατοικίας με τους πολίτες, με τη διαφορά ότι δεν έχουν τα ίδια δικαιώματα. Στην εποχή της αρχαίας Αθήνας, οι μέτοικοι είχαν μια πιο ελεύθερη έννοια η οποία προσδιόριζε όλους τους Έλληνες αλλά και τους ξένους πολίτες οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής χωρίς όμως να είναι Αθηναίοι πολίτες. Ήταν υπόχρεοι στρατιωτικής θητείας και ενός ειδικού φόρου (μετοίκιο), ενώ παράλληλα δεν είχαν ενεργή συμμετοχή στα κοινά και πολιτικά δικαιώματα. Από επαγγελματικής απόψεως, δε μπορούσαν φυσικά να πολιτευθούν και ασχολούνταν κατά βάση με τη βιοτεχνία και το εμπόριο όπου την εποχή εκείνη η Αθήνα άκμαζε οικονομικά προσελκύοντας μεγάλο ποσοστό μετοίκων από τους οποίους αρκετοί είχαν πλουτίσει από αυτή τους τη μετοίκηση. Παρά το γεγονός ότι υπήρχε το περιθώριο οικονομικού κέρδους για έναν μέτοικο αυτό δε μπορούσε να μεταφραστεί με αγορά γης στην περιοχή της Αττικής, αφού τους απαγορευόταν η κατοχή και ιδιοκτησία γης εντός των άτυπων συνόρων της Αττικής.

Αφού ξεκαθαρίστηκε ο ισχυρισμός ότι όποιος διαμένει σε μια πόλη δεν αποτελεί και πολίτη της πόλης αυτής, πρέπει να διασαφηνιστεί ότι και αυτός ο οποίος μπορεί να διεκδικήσει το δίκαιο του σε κάποιο δικαστήριο, δεν είναι κατ' ανάγκη πολίτης της πόλης αυτής. Αυτό συμβαίνει διότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να απευθυνθούν στο δικαστήριο, βάσει των πολιτικών τους δικαιωμάτων, είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγόμενοι. Το δικαίωμα αυτό δεν αποκλείει από τις δικαστικές διαδικασίες μιας πόλης, τους ανθρώπους εκείνους οι οποίοι παρότι δεν είναι πολίτες της πόλης αυτής, διαμένουν εκεί γιατί οι πόλεις έχουν μεταξύ τους εμπορικές συμβάσεις οι οποίες τους επιτρέπουν να προσφύγουν στα δικαστήρια ως διάδικοι. Κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό, ότι σε πολλά μέρη οι μέτοικοι δεν είναι δικαιούχοι ούτε των παραπάνω δικαιωμάτων και καλούνται να έχουν ένα πρόσωπο ως προστάτη με σκοπό να μετέχουν, έστω ως έναν βαθμό, στις διαδικασίες που θεσπίζουν μια τέτοια κοινωνία.

Όσων αφορά στις εμπορικές συμβάσεις μεταξύ των πόλεων, αυτές όριζαν την διαδικασία που τηρείται από τις συμβαλλόμενες πόλεις όταν πρόκειται να εκδικαστούν υποθέσεις διάπραξης αδικημάτων που σχετίζονται με τις εμπορικές

συναλλαγές. Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι η περίπτωση των Τυρρηγών και των Καρχηδονίων, όπου όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης, είχαν πρώτοι προχωρήσει σε μια τέτοια εμπορική σύμβαση μεταξύ τους, αλλά φυσικά και δεν αποκαλούνταν συμπολίτες και ο λόγος είναι ότι αν ίσχυε κάτι τέτοιο, τότε και οι Τυρρηνοί και οι Καρχηδόνιοι αλλά και οι υπόλοιποι άνθρωποι που έχουν εμπορικές σχέσεις με αυτούς, θα ήταν εν δυνάμει πολίτες της πόλης αυτής.

Επιστρέφοντας στον ορισμό του πολίτη, μια εκ δημιουργίας αλληλένδετη έννοια με την πόλη και το πολίτευμα, καταλήγουμε να δώσουμε τον ορισμό της συμμετοχικής δυνατότητας των πολιτών στη διαμόρφωση όλων των εξουσιών. Δηλαδή, ως πολίτης ορίζεται το πρόσωπο αυτό που έχει και ασκεί το νόμιμο δικαίωμα του να μετέχει στην πολιτική και τη δικαστική εξουσία. Από τις εξουσίες που ασκούνται σε μια πόλη, ορισμένες είναι καθορισμένες αυστηρά ως προς το χρονικό διάστημα που δύναται να ασκηθούν από κάποιους όπως για παράδειγμα θέσεις αιρετών προσώπων οι οποίοι δεν επιτρέπεται να αναλάβουν την ίδια θέση περισσότερες από μια φορές ή επιτρέπεται να αναλάβουν ξανά την ίδια θέση αφού πρώτα παρέλθει ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Και υπάρχουν και εξουσίες όπως ο δικαστής αλλά και τα μέλη της εκκλησίας του δήμου τα οποία δεν έχουν συγκεκριμένο χρονικό όριο που μπορούν να διατηρήσουν το αξίωμα τους, και θεωρούνται και αυτά πολίτες. Επιπλέον, και σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Αριστοτέλη, ως πολίτες νοούνται και τα παιδιά παρά το γεγονός ότι δεν έχουν ακόμα ενηλικιωθεί και συνεπώς δεν είναι υπόχρεοι πολιτικών δικαιωμάτων αλλά και οι γέροι οι οποίοι έχουν απαλλαγεί από τα πολιτικά δικαιώματα του παρελθόντος τους. Να σημειωθεί ότι μπορεί να θεωρούνται πολίτες αλλά όχι με την απόλυτη σημασία της έννοιας, αφού τα παιδιά θεωρούνται «ανήλικοι πολίτες» και οι γέροι θεωρούνται «υπερήλικοι πολίτες».

Όλα τα παραπάνω που αναφερθήκαμε προσδιορίζουν τον πολίτη ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Εξαιτίας της διαφοροποίησης που επιδέχονται τα πολιτεύματα ανά τα χρόνια, είναι αυτονόητη και η διαφοροποίηση του ορισμού της έννοιας του πολίτη. Υπάρχουν πολιτεύματα στα οποία δεν υφίσταται ο θεσμός του δήμου, γεγονός που οφείλεται στο ότι ο δήμος αποτελεί αξίωμα καθαρά της δημοκρατίας. Επιπλέον, οι έκτακτες συνελεύσεις χρησιμοποιούνται από πολλά πολιτεύματα προς αντικατάσταση των εκκλησιών του δήμου. Θεωρείται ως δεδομένο

ότι η δημοκρατία αντιμετωπίζει και λογίζεται τον πολίτη συμμετοχικά και μόνον έτσι και αυτό φαίνεται και από τον νόμο του Περικλή ο οποίος επέβαλε αμοιβή με σκοπό να εξασφαλιστεί η συμμετοχή στη δικαστική εξουσία ακόμα και των οικονομικά ασθενέστερων πολιτών⁴.

Ερχόμενοι στο σήμερα, η έννοια του πολίτη εστιάζει περισσότερο στα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και στις ανθρώπινες υποχρεώσεις και περιβάλλεται βέβαια από μια νομική διάσταση. Με μια πιο φιλελεύθερη αντίληψη, θεωρούμε ότι η έννοια του πολίτη αποκτά μια αρκετά διαφορετική διάσταση από την ανθρωποκεντρική που είχε μέχρι σήμερα, εστιάζει σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνία μέσω της ένταξης του πολίτη σε διάφορες ομάδες ατόμων, μέσα στις οποίες εμφανίζονται διάφορες σχέσεις αλληλεπίδρασης. Σε κοινωνίες με δημοκρατικό πολίτευμα όπως είναι η Ελληνική, οι άνθρωποι – πολίτες ζουν με εγγυημένα τα ατομικά τους όπως είναι η ελευθερία λόγου, έκφρασης και γνώμης και η ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους κατά βούληση, τα κοινωνικά τους δικαιώματα που αφορούν στην εκπαίδευση και στη μόρφωση τους, στην ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη και στην εύρεση εργασίας, και τέλος τα πολιτικά τους δικαιώματα όπως η δυνατότητα συμμετοχής τους, μέσω της ψήφου, των εκλογικών αντιπροσώπων αποτελούν τους κυβερνώντες της χώρας. Τα παραπάνω δικαιώματα των πολιτών του δημοκρατικού πολιτεύματος έχουν κατοχυρωθεί από το Σύνταγμα της χώρας ως θεμελιώδη αξίες. Υπάρχουν βέβαια στις μέρες μας δικαιώματα που έχουν οι πολίτες και τα οποία δεν αναφέρονται στο Σύνταγμα της χώρας, και αυτά είναι τα πνευματικά δικαιώματα τα οποία αντιπροσωπεύουν την προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα πνευματικά δικαιώματα εμπίπτουν στην ιδιοκτησία ενός έργου ενός πολίτη όπως είναι οι πίνακες ζωγραφικής, τα μουσικά κομμάτια, τα λογοτεχνικά έργα και οτιδήποτε άλλο δημιουργείται από έναν άνθρωπο και περικλείεται στη σφαίρα της δημιουργίας τέχνης. Στο Σύνταγμα της χώρας, πέραν των δικαιωμάτων των πολιτών, αναφέρονται και οι υποχρεώσεις τους οι οποίες αφορούν στην τήρηση του Συντάγματος, στην υπεράσπιση της δημοκρατίας αλλά και στον σεβασμό ως προς το κοινωνικό σύνολο. Αναλυτικότερα, η τήρηση των θεσμών του Συντάγματος υποδηλώνει την υποχρέωση για τήρηση των νόμων και των δημοκρατικών θεσμών,

---

4 <http://eranistis.net/wordpress/2015/01/30/%CE%BF-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CE%B7-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%82/>

αποφεύγοντας οποιεσδήποτε ενέργειες είναι πιθανόν να προσβάλλουν αυτά που συνταγματικά και νομικά ορίζονται. Η υπεράσπιση του πολιτεύματος της δημοκρατίας υποδηλώνει την υποχρέωση που βαραίνει τον κάθε πολίτη να εμποδίζει όποιον προσπαθεί να επιτύχει αλλαγές του πολιτεύματος κατά προσωπική βούληση. Τέλος, ο σεβασμός των πολιτών προς το κοινωνικό σύνολο υποδηλώνει την προσωπική προσπάθεια του καθενός να συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος, τον σεβασμό έναντι της ιδιοκτησίας των υπόλοιπων πολιτών και της ιδιοκτησίας του κράτους και κλείνοντας υποδηλώνει την προσπάθεια προσωπικής προσφοράς που πρέπει να γίνεται από τον κάθε έναν για το συμφέρον του συνόλου⁵.

---

⁵ Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, ΣΤ΄ Δημοτικού, Βιβλίο μαθητή, Θεματική Ενότητα: το άτομο και η πολιτεία

1.2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ‘ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ’

Η ‘ιδιότητα του πολίτη’ ή αλλιώς ‘citizenship’ στην αγγλική γλώσσα αποτελεί μια από τις πλέον επίμαχες έννοιες πολιτικής φιλοσοφίας και κουλτούρας των δυτικών λαών, αφενός επειδή ο όρος είναι συνυφασμένος με έννοιες όπως η δημοκρατία, τα δικαιώματα και οι αξίες και αφετέρου επειδή υποστηρίζει διαφορετικά περιεχόμενα τα οποία έρχονται σε αντίφαση μεταξύ τους όπως τα ατομικά συμφέροντα, η πολιτική αρετή, το εθνικό συμφέρον αλλά και το γενικότερο καλό της κοινωνίας ακόμα και η αξία της πολιτικής συμμετοχής.⁶ Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη είναι πολυσήμαντη και με ποικίλο νόημα αφού ερμηνεύεται ανάλογα με τα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα της κάθε εποχής. Οι επιστήμονες που ασχολούνται με θέματα πολιτικής καλούνται να προσδιορίσουν εκείνα τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που αναδεικνύουν τη μεταβολή του ατόμου σε πολίτη. Αυτό επιτυγχάνεται συνδυάζοντας γνώσεις από διάφορους επιστημονικούς κλάδους. Η πολιτική επιστήμη αναλύει χαρακτηριστικά που αφορούν τους πολιτειακούς δεσμούς και τις υποχρεώσεις της έννοιας, με τη δημοκρατία και το έθνος. Οι ιστορικοί εξετάζουν την εξέλιξη των γεγονότων και προσδιορίζουν τις συνθήκες που ευνόησαν την εξέλιξη αυτή. Η νομική επιστήμη⁷ διερευνά τη νομική υπόσταση της έννοιας του πολίτη μέσα από θεμελιώδη εθνικά και διεθνή κείμενα που έχουν καθοριστεί και αναγνωρίζονται επίσημα, τα οποία περιλαμβάνουν τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές υποχρεώσεις που επιβάλλεται να εκπληρωθούν. Τέλος, η επιστήμη της ψυχολογίας επικεντρώνεται στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις, στις αξίες, στις αρχές, στις απόψεις και στις πρακτικές που έχουν τα άτομα.⁸

Πέρα από τις έννοιες και τις αρχές που εκπροσωπεί, η ιδιότητα αυτή συνεπάγεται και συγκεκριμένα δικαιώματα ή και προνόμια αλλά και αντίστοιχα συγκεκριμένες υποχρεώσεις. Οι πολίτες προσδοκούν και εν μέρει απαιτούν -αφού

---

6 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.ΨΥΧΗ. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ» σελ. 1

7 Καρακατσάνη δ. (2003), εκπαίδευση και Πολιτική Διαπαιδαγώγηση, Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο, σ. 13-14

8 <http://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4842/%ce%94%ce%99%ce%a0%ce%9b%ce%a9%ce%9c%ce%91%ce%a4%ce%99%ce%9a%ce%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

θεωρούν αναφαίρετο δικαίωμά τους- την διασφάλιση του κράτους για διατήρηση των θεμελιωδών συμφερόντων και δικαιωμάτων τους. Το κράτος από την άλλη, απαιτεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεων των πολιτών έναντι του. Η συγκεκριμένη σχέση διατηρείται μέχρι και σήμερα και θα συνεχίσει να υφίσταται όσο τα δυο συμβαλλόμενα μέρη συνεχίζουν να εκπληρώνουν τις από μέρους τους υποχρεώσεις. Σε όλες τις περιπτώσεις βέβαια, ο ορισμός ‘ιδιότητα του πολίτη’ συνδέεται και με την κοινωνική ζωή των ατόμων οπότε και με τα κοινωνικά τους δικαιώματα και συνεπώς επηρεάζει και τα πεδία της κοινωνικής πολιτικής.⁹

Η πολυπλοκότητα της ερμηνείας της ιδιότητας του πολίτη εμφανίζει διάφορους άξονες ενδιαφέροντος όπως η σύνδεση της εθνικής αγωγής με τη πολιτική διαπαιδαγώγηση κατά την οποία ο πολίτης εμφανίζει ομοιότητες με τον υπήκοο, η διαμόρφωση ενός πολιτειακού δεσμού σε τοπικό επίπεδο και η ενσωμάτωση πληθώρας δικαιωμάτων στην ιδιότητα του πολίτη όπως είναι τα κοινωνικά, τα πολιτικά και τα αστικά δικαιώματα. Τα παραπάνω, συμβάλουν στην πολιτική κοινωνικοποίηση των ατόμων μέσα από εθνικά, γλωσσικά και θρησκευτικά ενδιαφέροντα.

Συνεχίζοντας την προσπάθεια αποσαφήνισης της ‘ιδιότητας του πολίτη’, η αναφορά μας σε μια έννοια τόσο πολυσύνθετη και ευαίσθητη λέξη πρέπει να είναι προσεχτική σίγουρα ως προς το εννοιολογικό περιεχόμενο της. Ο όρος αυτός συνδέεται με δύο διαφορετικές παραδόσεις οι οποίες τείνουν μεταξύ τους να συγκρούονται. Η πρώτη παράδοση είναι η πολιτική – δημοκρατική η οποία προσανατολίζεται στη ‘πόλη’ και στη ‘δημοκρατία’ και προσδιορίζει τον πολίτη ως αυτόν που δύναται να συμμετέχει στην άσκηση πολιτικής εξουσίας και η δεύτερη παράδοση είναι η φιλελεύθερη – κοσμοπολιτική η οποία είναι προσανατολισμένη στον ‘κόσμο’, στο ‘φιλελευθερισμό’ και στον ‘κοσμοπολιτισμό’, συνδέθηκε με το μετανεωτερικό κράτος και επικεντρώθηκε σε έννοιες όπως είναι η ελευθερία και τα δικαιώματα των ατόμων.¹⁰

---

9 <http://socialpolicy.gr/2017/03/%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC.html>

10 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.ΨΥΧ. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε’ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ’ ΤΑΞΗΣ» σελ. 1

Η πρώτη παράδοση επηρεάστηκε από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και από την πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία της εποχής εκείνης. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι «ό άνθρωπος φύσει πολιτικό ζώον εστί» που σημαίνει ότι οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους όντα πολιτικά και είναι σε θέση να άρχουν και να άρχονται. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η πόλη την εποχή εκείνη αποτελούσε έναν χώρο κοινωνικής συνάθροισης των ανθρώπων και ανεξαρτησίας τους από την καταπίεση και τη δουλεία, καθιστώντας έτσι την ενεργή παρουσία και τη συμμετοχή τους, πολύτιμη και αναγκαία. Για να θεωρηθεί ένα άτομο ενεργός και ικανός πολίτης ήταν απαραίτητο να συνδεθούν οι έννοιες της ελευθερίας και της παιδείας που θα απέδιδαν την ηθική διαμόρφωση του ανθρώπου – πολίτη. Η εν λόγω αντίληψη του Αριστοτέλη, περί ιδιότητας του πολίτη, επηρέασε τις επόμενες δεκαετίες μεγάλους στοχαστές και πολιτικούς φιλοσόφους του κόσμου με κοινό σημείο αναφοράς όλων, την ενεργό συμμετοχή των ατόμων στα δρώμενα μιας πολιτικής κοινότητας. Η αντίληψη αυτή αποτέλεσε την ηθική αντίληψη των ατόμων.

Σε αντίθεση με την Αριστοτελική παράδοση που είναι δυνατόν να ερμηνευθεί ως η κάποια μορφή δικαστικής ή βουλευτικής εξουσίας που έχει ο κάθε πολίτης στην πόλη όπου ανήκει, η νεωτερική – φιλελεύθερη παράδοση εστιάζει γύρω από την πολιτική και επικεντρώνεται σε έννοιες όπως οι ελευθερίες του κάθε ατόμου αλλά και τα δικαιώματά του. Σε μια κοινωνία προσανατολισμένη στην παγκοσμιοποίηση η ιδιότητα του πολίτη απέκτησε μια οικουμενική διάσταση. Σε κοινωνίες με υπερεθνικά χαρακτηριστικά ο όρος του πολίτη συνδέεται πλέον με νέους όρους και έννοιες όπως είναι η Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών, η μετά-εθνική πολιτειότητα αλλά και ο κοσμοπολιτισμός. Η παράδοση αυτή εστιάζει στην ατομική ελευθερία η οποία αποτελεί κυρίαρχο σκοπό της παιδείας με έμφαση το σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στις πρόσφατες δεκαετίες που διανύσαμε τροφοδοτήθηκε ο προβληματισμός που προϋπήρχε σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της ‘ιδιότητας του πολίτη’ και κατά συνέπεια του όρου ‘ενεργός πολίτης’ αλλά και το συσχετισμό του όρου αυτού με το δημοκρατικό και αποτελεσματικό πολίτη. Επίσης προβληματισμό έχει προκαλέσει η σχέση ανάμεσα στην ‘ιδιότητα του πολίτη’ και την

ευρύτερη κοινωνία των πολιτών αλλά και τη σχέση ανάμεσα στον όρο αυτό και την έννοια της πολυπολιτισμικής συμβίωσης των μελών των κοινωνιών.¹¹

Σταδιακά ξεκίνησαν να επεκτείνονται τα δικαιώματα για ψηφοφορία και αυτό επέφερε την εφαρμογή των Αρχών της Δικαιοσύνης αλλά και την αναγνώριση πολιτικών δικαιωμάτων σε ένα ιδιαίτερο μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Κατά τον 20^ο αιώνα έκαναν την εμφάνιση τους οι πρώτοι που υποστήριξαν την ‘κοινωνική ιδιότητα του πολίτη’ βάση της οποίας τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα των πολιτών δεν ήταν το μόνο που μπορούσε να προσφέρει το κράτος στους πολίτες του. Καθώς αναπτύσσεται τον τελευταίο αιώνα ένα κράτος ευημερίας, αναπτύσσονται και άλλες πτυχές της έννοιας ‘ιδιότητα του πολίτη’. Η συμμετοχή των ανθρώπων στα πολιτικά δρώμενα συνδυάζεται κατά τον αιώνα αυτό και με άλλα στοιχεία όπως η προσωπική ζωή και οι εργασιακές συνθήκες.¹²

Αν κοιτάξουμε τα στοιχεία θα δούμε ότι τα δικαιώματα που αποτελούν την σύνθεση της ιδιότητας του πολίτη εδραιώθηκαν ανά τους αιώνες με διαφορετικά χαρακτηριστικά κάθε φορά. Κατά τον 18^ο αιώνα η ιδιότητα του πολίτη απέκτησε αστικά – ατομικά δικαιώματα, κατά τον 19^ο αιώνα αποκτήθηκαν τα πρώτα πολιτικά δικαιώματα ενώ κατά τον 20^ο αιώνα προσαρτήθηκαν και τα κοινωνικά δικαιώματα. Αυτή η πορεία θεωρείται ως το αποτέλεσμα που προκύπτει από μια εξελικτική διαδικασία η οποία διαφαίνεται να οδηγεί στην ισότητα.

Κατά τον Marshall τα κοινωνικά δικαιώματα όπως φαίνεται από την ροή της ιστορίας δεν αποτελούν απλά παροχές προς τους κοινωνικά ασθενέστερους, αλλά αποτελούν ένα ενισχυτικό χαρακτηριστικό της αρχής της ισότητας που δύναται να μετριάσει τις όποιες ταξικές διαφοροποιήσεις υπάρχουν. Οι μελέτες του χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό να αναδειχθούν και να εξελιχθούν τα κοινωνικά δικαιώματα και η κοινωνική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη, την οποία συνδέει με τον ορισμό του υπηκόου μιας χώρας, αφού κατ’ αυτόν, ως πολίτης νοείται μόνο ο πολίτης που ανήκει σε ένα έθνος και όχι ο πολίτης που ανήκει σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Συνεχίζοντας, ο Marshall θεωρεί ότι η αρχή της ισότητας

---

11 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.PSYCH. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ» σελ. 2

12 <http://socialpolicy.gr/2017/03/%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC.html>

προωθεί την ενεργητική και σωματική παρουσία του πολίτη στα κοινά και προάγει το συναίσθημα συμμετοχής των πολιτών στην κοινότητα η οποία βασίζεται στην προσήλωση όλων των πολιτών σε ένα κοινό πολιτισμό. Η ιδιότητα του πολίτη αποτελεί μια ενοποιητική έννοια η οποία προωθεί ένα δίκαιο πολιτικό περιβάλλον ισονομίας αλλά και ισότητας.¹³

Από την άλλη, ο Oldfield υποστηρίζει ότι η ιδιότητα του πολίτη εμφανίζεται με δυο μορφές, ως νομική θέση κατά την οποία δικαιωματικά είναι κανείς πολίτης και ως πρακτική θέση κατά την οποία ενεργεί κανείς σαν πολίτης. Η νομική θέση εστιάζει στα δικαιώματα των πολιτών ως μέλη μιας κοινωνίας, δρώντας σε αυτή και με δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά. Η πρακτική θέση εστιάζει στο κατά πόσο ένας πολίτης λειτουργεί ενεργητικά ως μέλος της δημοκρατικής κοινωνίας στην οποία ανήκει. Βάση των θέσεων του αυτών, ο Oldfield διακρίνει τη δημόσια μορφή ως πολίτη και την ιδιωτική ως άτομο.

---

¹³ <http://socialpolicy.gr/2017/03/%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC.html>

1.2.1. ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ – ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Αναφερθήκαμε ήδη στην συσχέτιση της έννοιας του πολίτη με την έννοια της δημοκρατίας η οποία εμφανίστηκε αρχικά στην Αρχαία Αθήνα, με τους Αθηναίους να είναι οι πρώτοι οι οποίοι εφεύραν, έζησαν και προβληματίστηκαν με την έννοια της δημοκρατίας και κατά συνέπεια με την έννοια του πολίτη. Είναι παραδοχή όλων ότι η αθηναϊκή δημοκρατία έδωσε τη δυνατότητα σε ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικές τάξεις και που λαμβάνουν διαφορετικά εισοδήματα να επιδιώξουν προσωπικούς στόχους και πολιτικούς σκοπούς και να οριοθετήσουν τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο τις ενέργειες και τις θεωρίες που θα τους καθιστούσαν ως τους θεμελιωτές της πολιτικής σκέψης και της πολιτικής φιλοσοφίας γενικότερα. Ουσιαστικά, οι Αθηναίοι της εποχής εκείνης ήταν οι πρώτοι που συνδύασαν την νομική υπόσταση της ιδιότητας του πολίτη με την πρωτοεμφανιζόμενη πολιτική θεωρία γύρω από τους θεσμούς και τις αρετές. Η υπάρχουσα νομική πλευρά της ιδιότητας του πολίτη ήταν συνδεδεμένη με τη δημοκρατία για όλα τα πρακτικά θέματα, και αυτό επιτυγχανόταν μέσω των πολιτικών αρετών που διέθετε θεωρητικά ένας «ενεργός πολίτης». Ως πρότυπο πολίτη θεωρήθηκε ο συνδυασμός της νομικής αυτής υπόστασης της ιδιότητας του πολίτη με το πολιτικό ιδεώδες.

Οι έννοιες που εμπεριείχε η αθηναϊκή ιδιότητα του πολίτη και χωρίς τις οποίες δε θα ήταν καθόλου νοητή η δημοκρατικότητα της ήταν η ελευθερία αλλά και η ισότητα, έννοιες που για την εποχή εκείνη ήταν αλληλένδετες μεταξύ τους και η μια αποτελούσε προϋπόθεση για την ύπαρξη και την υπόσταση της άλλης, και αντίστροφα. Πιθανολογείται επίσης, ότι το πολίτευμα της εποχής ονομαζόταν αρχικά ισονομία και όχι δημοκρατία δηλώνοντας με τον τρόπο αυτό τον νεωτερισμό του πολιτεύματος που εστίαζε στην ισότητα όλων και όχι στην εξουσία μερικών. Τείνουμε να θεωρούμε ως δεδομένο ότι η λέξη «δημοκρατία» επινοήθηκε αρχικά από τους αντιπάλους του πολιτεύματος, δηλαδή τους ολιγαρχικούς, που ως σκοπό είχαν να προσδώσουν στο υπάρχον πολίτευμα μια μειωτική έννοια. Ειδικότερα, υποστήριζαν ότι το πολίτευμα δεν αντιπροσώπευε την ισότητα αλλά αποτελούσε μια νέα μορφή εξουσίας – κράτους των πολλών, με τη μάζα να αντιπροσωπεύεται από τον ανάγωγο όγλο και όχι από άριστους και ευυπόληπτους πολίτες. Η ισότητα μεταξύ

των πολιτών καθοριζόταν από δυο παράγοντες: από την απόσταση τους έναντι του νόμου και από το βαθμό συμμετοχής τους στους θεσμούς της δημοκρατίας και πιο συγκεκριμένα στις διαδικασίες θέσπισης αλλά και λειτουργίας των θεσμών αυτών. Η αρχή της ισότητας είχε διπλή σημασία ως προς τη συμμετοχή αλλά και την άσκηση των καθηκόντων. Από τη μια πλευρά υποδείκνυε την ισότητα σε αριθμό (ποσοτική) και από την άλλη υπαγόρευε την ισότητα με βάση την αξία. Ο Κλεισθένης ήταν ο πρώτος που επινόησε και θεσμοθέτησε τη γεωγραφική συμμετρία στην προσπάθειά του να κατοχυρώσει την ποσοτική ισότητα. Η εν λόγω συμμετρία χώριζε την Αττική σε 10 φυλές οι οποίες ήταν ίσες σε μέγεθος μεταξύ τους, όσων αφορά στα εδαφικά, στα κοινοτικά και στα διοικητικά κέντρα και διακρινόταν επίσης από γεωγραφική ενότητα αφού κάθε φυλή περιλάμβανε τρεις δήμους, από το άστυ, από το εσωτερικό και από τα παράλια. Οι πολιτικές αρμοδιότητες ασκούνταν από τις φυλές είτε με κατανομή είτε εκ παρατροπής. Η αρχή της ισότητας είχε επίσης απαλλαχτεί από τις όποιες διαφορές και τους όποιους προσδιορισμούς κοινωνικής και οικονομικής φύσης έκαναν την εμφάνιση τους ενώ παράλληλα εξασφάλισε την ίση συμμετοχή, καθιερώνοντας την έννοια της αποζημίωσης ή αλλιώς μισθοφορίας. Ο Κλεισθένης θέσπισε και το μέτρο με το οποίο θα διασφαλιζόταν η αμεροληψία στη διαδικασία επιλογής των πολιτών εκείνων οι οποίοι ήταν ικανοί για συμμετοχή στα θεσμικά όργανα του πολιτεύματος της δημοκρατίας. Το μέτρο αυτό ήταν ο κλήρος, που φαίνεται να έχει τις ρίζες του σε θρησκευτικές αναγωγές κατά τις οποίες ο Θεός είναι το μόνο ικανό όν που δύναται να ορίσει ποιος είναι άξιος να συμμετέχει κάθε φορά στα θεσμικά όργανα. Το παραπάνω μέτρο είχε έναν επιπλέον προληπτικό σκοπό, αυτόν της διασφάλισης της πολιτικής ευημερίας της δημοκρατίας και της ευρύτερης ορθολογικής κατανομής της λαϊκής κυριαρχίας. Θεωρείτο ότι χάρη στο μέτρο του κλήρου αποτρέπονταν οι όποιες ραδιουργίες προκαλούνταν από τους ενδεχόμενους πολιτικούς με σκοπό την εκλογή τους, ενώ ταυτόχρονα περιοριζόταν με το τρόπο αυτό και η συνεχή επανεκλογή ορισμένων πολιτικών που δημιουργούσε ένα κλίμα καθεστωτικής συμπεριφοράς και αλαζονείας.

Η πόλη της Αθήνας κλήθηκε να αντιμετωπίσει κινδύνους από την τυφλή κατανομή της εξουσίας στο πολίτευμα της δημοκρατίας, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα αλλά και σε πολέμιες καταστάσεις κατά τις οποίες απαιτούνταν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση μιας *ποιοτικής διάστασης* της ισότητας επιφέροντας έτσι μια βαθύτερη σύνδεση με το αξιακό

περιεχόμενο της έννοιας που είχε παρουσιαστεί στην αριστοκρατική παράδοση της Αθήνας κατά τα αρχαϊκά χρόνια. Η ποιοτική διάσταση που απέκτησε πλέον η ισότητα έγινε συνώνυμο της *αρετής* και ταυτίστηκε με αριστοκρατικές έννοιες όπως η ευγένεια, η τιμή, η δόξα και το θάρρος, έννοιες οι οποίες εκφράστηκαν στον Επιτάφιο του Περικλή. Στη περίπτωση αυτή κάθε πολίτης ήταν άξιος πολιτικών καθηκόντων χάρη στη προσωπική του αρετή, έννοια που εμπεριείχε την ικανότητα του. Ουσιαστικά, κατά τα κλασσικά χρόνια, η δημοκρατία δεν απέβλεπε στην ισοπέδωση της αξιοκρατίας αλλά επιδίωκε τη μείωση των σύμφυτων αρνητικών εκδοχών και αδυναμιών της σε συνδυασμό με τη προαγωγή των δημοκρατικών και των αριστοκρατικών αξιών. Δεν είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ταξικά μεροληπτική την εν λόγω εκδοχή αφού κατά τον Περικλή διευκρινίζεται ότι δεν είναι απαραίτητο στοιχείο εκλογής ενός πολίτη η εύπορη οικονομική του κατάσταση καθώς η προϋπόθεση της αρετής δεν αποκλείει τους φτωχούς από τα θεσμικά όργανα της δημοκρατίας αν και εφόσον έχουν την ικανότητα να συμβάλουν στο κοινό συμφέρον του τόπου τους.

Η ισότητα ως έννοια είχε αξία σε μια τέτοια δημοκρατία λόγω της σύνδεσής της με την έννοια της ελευθερίας, τόσο της πολιτικής όσο και της ατομικής. Αυτό το διαχωρισμό της έννοιας της ελευθερίας τον όρισαν οι ίδιοι οι Αθηναίοι και εστίαζε στο πεδίο δράσης του ατόμου. Οι πολίτες της Αθήνας είχαν το δικαίωμα να αναπτύξουν την προσωπικότητα τους κατά βούληση στην ιδιωτική τους ζωή, χαρακτηριστικό το οποίο ενισχύθηκε από την απουσία υποχρεωτικής και κρατικά επιβεβλημένης ηθικότητας. Το βασικότερο χαρακτηριστικό της ελευθερίας του ατόμου ήταν ότι υπεύθυνος για τις όποιες κακόβουλες εις βάρος του συμπεριφορές, προσβλητικές ή και επιθετικές, ήταν ο ίδιος και ποτέ δεν επέμβαινε η πολιτεία με σκοπό να επιλυθεί ένα τέτοιο προσωπικό ζήτημα. Αυτό το συναίσθημα ελευθεροφροσύνης βοήθησε στην αλληλεπίδραση του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα και στην αποφυγή της ανάπτυξης συναισθήματος ατομικισμού και επιδίωξης προσωπικών συμφερόντων. Ο δυναμικός αυτός συνδυασμός, που προέκυψε από την ένωση της ανθρώπινης ικανότητας και ιδιαιτερότητας με την κοινοτική ζωή απέδωσε ως παράγωγα την δημοκρατία και την ελευθερία. Σαφώς, η απουσία κανονιστικού πλαισίου που αφορά στην ιδιωτική ζωή ενδεχομένως να επέφερε ασυδοσία στην δημόσια ζωή, γεγονός που αποτρεπόταν από το έντονο συναίσθημα εσωτερικού

σεβασμού που έτρεφαν οι πολίτες προς τους νόμους που είχαν θεσπίσει αφού οι ίδιοι οι νόμοι προστάτευαν τους πολίτες από την όποια αδικία εις βάρος τους.

Η ελευθερία των Αθηναίων πολιτών οριζόταν αντιθετικά ως προς την κατάσταση ενός δούλου καθώς υποδήλωνε την απελευθέρωση του από την καταναγκαστική εργασία και την αυτάρκεια, στερώντας του βέβαια το δικαίωμα ενασχόλησης με τα πολιτικά και τα κοινά αφού θεωρούσαν ότι δεν ήταν δυνατόν κάποιος που ασχολείται με αγροτικές ή μισθωτές εργασίες να μπορεί να ασχοληθεί ταυτόχρονα με την πολιτική. Αν και φαίνεται αυτό να αποτελεί μια αδυναμία της αθηναϊκής δημοκρατίας, αντισταθμίστηκε από την επιβολή μισθού αυτών που αναλάμβαναν να εκτελέσουν διοικητικές αξιώσεις και αυτών που συμμετείχαν στις διάφορες συνεδριάσεις της εκκλησίας του δήμου. Αυτό, έδινε τη δυνατότητα ακόμα και στον πιο ταπεινό πολίτη, να πράξει κατά βούληση, να αλληλεπιδράσει και τελικά να προσφέρει στο συλλογικό αγαθό και τη κοινοτική ζωή· ενώ ταυτόχρονα αποκτούσε κίνητρο να δράσει με ηθικό τρόπο χάρη στα οφέλη της συμμετοχής.

Όταν γίνετε λόγος για πολιτικές ελευθερίες, αυτές δηλαδή που εξασφαλίζουν την ισότητα της συμμετοχής, αναφερόμαστε στο δικαίωμα κάθε πολίτη να έχει ελεύθερη γνώμη (παρρησία) και λόγο στην εκκλησία του δήμου αλλά και στην ισηγορία. Η δημοκρατία με τη διαβουλευτική αυτή πλευρά της εξασφάλιζε την ελεύθερη συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών αφού πρώτα αυτοί αποδέχονταν συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο το οποίο όριζε την ίση πολιτική τους αξία και ταυτόχρονα αποτελούσε ‘δίχτυ’ προστασίας έναντι προσβλητικών συμπεριφορών των ισχυρών πολιτών προς τους αδύναμους. Η παρρησία και η ισηγορία αποτελούσαν ελευθερίες που θεωρούνταν βασικό προνόμιο των πολιτών, οι οποίοι σέβονταν τόσο πολύ τη δημόσια ζωή σε σημείο που δεν πρότασσαν στο ελάχιστο την ιδιωτική τους αφού αποτελούσε κάτι το αδιανόητο για την εποχή να ζήσει κάποιος εκτός της πολιτικής κοινότητας καθώς απαραίτητο στοιχείο της επιβίωσης ήταν η συμμετοχή. Με τη σειρά τους, η διαβούλευση και η αυτοκυβέρνηση βοήθησαν στην εξασφάλιση των αγαθών, αποτέλεσαν το βασικό χαρακτηριστικό της αυτονομίας των πολιτών και διατήρησαν σταθερή την κοινωνική τάξη, η οποία ήταν αρμόδια για την ελευθερία των μελών της. Η ελευθερία αφορούσε τους Αθηναίους πολίτες στο σύνολό τους και είχε ατομική αλλά και συλλογική σημασία αφού διασφάλιζε την ελευθερία της πόλης

αλλά και την ατομική ελευθερία του κάθε πολίτη και αυτό ήταν δυνατόν να επιτευχθεί μόνο όταν όλοι οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στη λήψη των αποφάσεων.

Κλείνοντας το κεφάλαιο της αθηναϊκής δημοκρατίας, οφείλουμε να αναφερθούμε στο μοναδικό αρνητικό χαρακτηριστικό που έχει προσδοθεί στο αθηναϊκό μοντέλο πολίτη και αυτό ήταν η αποκλειστικότητα αρρένων στο σώμα των πολιτών. Ειδικότερα, ο τίτλος της ιδιότητας του πολίτη ήταν δυνατόν να απονεμηθεί με νόμο που είχε θεσπίσει ο Περικλής μεταξύ 451-450 π.Χ. και μπορούσε να ληφθεί μόνο από άρρενες κατοίκους, ηλικίας 18 ετών και άνω, γεννημένοι εξ αθηναίου πατρός και εξ αθηναίας μητρός. Ο περιορισμός αυτός θεωρήθηκε ως η μοναδική αλλά έσχατη εισβολή στην ιδιωτική ζωή των πολιτών από την πολιτεία. Το δίκαιο του αίματος ήταν το βασικό στοιχείο πολιτογράφησης και εξαιρούσε από το δικαίωμα αυτό τους ξένους, τους μέτοικους και φυσικά τους δούλους και τις γυναίκες. Βάση του Bengtson, και μετά από αρκετή προσωπική του ενασχόληση με την ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, έγινε σαφές ότι «όσο πιο ριζοσπαστική γινόταν η αθηναϊκή δημοκρατία, τόσο μεγαλύτερη ανεπάρκεια εμφάνιζε ως προς τις ομάδες πολιτών που δεν είχαν γνήσια αττική καταγωγή». Στα χρόνια αυτά παρουσιάστηκε μια ακόμα εκδοχή του πολίτη, αυτή της παθητικής μορφής πολίτη που υιοθετήθηκε πρώτη φορά από τους Αθηναίους και θεωρούσε τις γυναίκες ως πολίτιδες αλλά χωρίς πολιτικά δικαιώματα αφού η συμμετοχή τους επιτρεπόταν μόνο σε κοινωνικά γεγονότα και συναθροίσεις όπως ήταν οι διοργανώσεις για λατρευτικές εκδηλώσεις και μνημιακές τελετές, οι γιορτές αλλά και τα αξιώματα θρησκευτικής ιεραρχίας. Όλα τα παραπάνω επιθυμούν να προσδώσουν μερικά δικαιώματα αλλά και μερική ενσωμάτωση των γυναικών στην ευρύτερη κοινωνία των πολιτών.

1.2.2. ΡΩΜΗ – ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Στη μακροχρόνια πορεία της, η Ρώμη πέρασε από τρία διαφορετικά πολιτειακά στάδια: το δημοκρατικό στάδιο, το αυτοκρατορικό στάδιο και το απολυταρχικό στάδιο που αντιπροσωπεύουν με τη σειρά τους αντίστοιχα στάδια της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη: το ομοσπονδιακό στάδιο, το αυτοκρατορικό στάδιο και το απολυταρχικό στάδιο. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να εξηγήσουμε ότι ο ιστορικός McDonald απέδωσε την ονομασία του πρώτου σταδίου της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη ως ομοσπονδιακό στάδιο εξαιτίας της συνεργασίας σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο που ανέπτυξε η πόλη της Ρώμης με τις πόλεις-κράτη που υπήρχαν στην πεδιάδα του Λατίου (Λάτσιο, περιφέρεια της σημερινής Ιταλίας) με απώτερο σκοπό να επιβάλει την ηγεμονία της. Οι ίδιοι οι πολίτες της Ρώμης διατήρησαν την ονομασία του πολιτεύματός τους ως πολιτεία (*res publica*) ακόμα και μετά το πέρας της εποχής του Οκταβιανού Αύγουστου, τότε δηλαδή που οι αυτοκράτορες είχαν αναλάβει ήδη καθήκοντα και εξουσίες της Συγκλήτου. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι οι Ρωμαίοι δεν προσδιόριζαν το πολίτευμα τους με πολιτειακούς όρους αλλά το χαρακτήριζαν ως μια κοινότητα πολιτών οι οποίοι συνδέονταν μεταξύ τους με βάση τις αξίες της δικαιοσύνης, της ελευθερίας αλλά και του κοινού συμφέροντος.

Η ιδιότητα του πολίτη κατά τα Ρωμαϊκά χρόνια αποτέλεσε το βασικό εργαλείο επέκτασης της ρωμαϊκής κυριαρχίας, εμφανίζεται δε πιο σύνθετη από την αθηναϊκή ιδιότητα του πολίτη και επικεντρώνεται περισσότερο στο νομικό περιβάλλον της ιδιότητας. Κατά τον McDonald και πάλι, το αυτοκρατορικό μεγαλείο των Ρωμαίων δημιουργήθηκε χάρη στην απόφαση τους να εκχωρήσουν το δικαίωμα της ταυτότητας δηλαδή το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη και σε άτομα εκτός των εδαφικών συνόρων της πόλης της Ρώμης. Η απόφαση αυτή των Ρωμαίων πάρθηκε αφού διέκριναν τα απορρέοντα οφέλη που θα υπήρχαν από μια ομοσπονδιακή συνεργασία μεταξύ αυτών και των ευρύτερων πόλεων-κρατών του Λατίου. Συνεχίζοντας, η διεύρυνση της ομοσπονδιακής αυτής συνεργασίας έφτασε μέχρι την ευρύτερη ιταλική χερσόνησο. Κατά τον 4^ο αιώνα και μετά από συνεχείς διμερείς συμφωνίες με διάφορες λατινικές πόλεις, η Ρώμη αποφασίζει την ενίσχυση της ηγεμονικής της θέσης και ως αντάλλαγμα εκχωρεί το δικαίωμα πολιτογράφησης στην

πολιτεία της Ρώμης με παράλληλη διατήρηση των τοπικών και δημοτικών θεσμών και κοινοτήτων. Υπήρχαν περιπτώσεις πόλεων οι οποίες δε λάμβαναν το δικαίωμα αυτό και για τις οποίες επικρατούσε ένα καθεστώς μερικής πολιτογράφησης, το οποίο όμως περιλάμβανε τα κοινωνικά δικαιώματα πλήρως. Όλες οι πόλεις στην λατινική επικράτεια είχαν το δικαίωμα διατήρησης της τοπικής τους αυτονομίας, ενώ σε περιπτώσεις που οι πολίτες των πόλεων αυτών έμεναν στην πολιτεία της Ρώμης, τότε αποκτούσαν την πλήρη ιδιότητα του πολίτη ενώ ταυτόχρονα παρέμεναν πολίτες του τόπου από τον οποίο προέρχονταν. Συνεπώς, το μυστικό της σταθερότητας αλλά και της πολιτικής επιτυχίας της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας που διατηρήθηκε σε όλη την ιστορική διαδρομή της ήταν η πρώτη ιστορικά εμφάνιση του φαινομένου της διπλής ιδιότητας του πολίτη. Κατά τον 1^ο π.Χ. αιώνα, ένα κύμα μαζικών αιματηρών διεκδικήσεων διάφορων ιταλικών πόλεων για την απόκτηση του δικαιώματος της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη, επέφερε την απόδοση του όρου της ιδιότητας σχεδόν σε όλη την ιταλική επικράτεια. Οι Ιταλοί διεκδίκησαν το δικαίωμα πολιτογράφησης επικαλούμενοι ότι συνιστούσε ένα κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς γεμάτο προνόμια. Κατά το έτος 212 μ.Χ. και με εκ δοθέν διάταγμα του Καρακάλλα, χορηγήθηκε ο δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη σε κάθε κάτοικο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η εκχώρηση του δικαιώματος επιβάρυνε τους πολίτες με τη μοναδική δέσμευση να υπακούσουν στους ρωμαϊκούς νόμους αλλά και τους θεούς. Μετά τα χρόνια αυτά επήλθε η διάβρωση της ποιότητας της ιδιότητας του πολίτη της ρωμαϊκής πολιτείας/αυτοκρατορίας.

Ταυτόσημη της έννοιας του πολίτη ήταν και η έννοια της *δικαιοσύνης* η οποία όριζε την απόλυτη σύνδεση της ιδιότητας με την πολιτεία αφού εξασφάλιζε τη προστασία των πολιτών έναντι αυθαιρεσιών ή κακομεταχειρίσεων εντός και εκτός της Ρώμης. Σκοπός της πολιτείας ήταν η επιβολή δικαιοσύνης που εξασφάλιζε ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης αλλά και σεβασμού έναντι των εσωτερικών αλλά και των εξωτερικών εχθρών, ενώ η απονομή της δικαιοσύνης με αμερόληπτο τρόπο διασφάλιζε στους Ρωμαίους πολίτες όχι μόνο το συναίσθημα της ελευθερίας αλλά και την έμπρακτη εφαρμογή της. Οι έννοιες της ελευθερίας και της δικαιοσύνης ταυτίστηκαν και σφυρηλατήθηκαν από κοινού αποτελώντας τον πυρήνα του ορισμού του πολίτη. Οι δυο αυτές έννοιες χορηγούνταν με τη μορφή προνομίων ή αμοιβών στους πολίτες εκείνους που είχαν αποδεδειγμένα συμβάλει στη διατήρηση της

σταθερότητας του πολιτειακού καθεστώτος και στη διαφύλαξη της ακεραιότητας της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η έννοια του πολίτη της Ρώμης δεν εστίαζε αποκλειστικά στην πολιτογράφηση, όπως η ιδιότητα του πολίτη της αθηναϊκής πολιτείας. Ενώ σε καμία από τις δύο εκδοχές της ιδιότητας του πολίτη δεν προβλέπεται η πολιτογράφηση των γυναικών, οι δούλοι άντρες έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν την ιδιότητα του πολίτη σε περίπτωση που έχουν κριθεί ικανοί, με τις απαραίτητες ικανότητες και γνώσεις και τέλος να έχουν συνεισφέρει με τον οποιοδήποτε τρόπο στο δημόσιο καλό της πόλης όπως για παράδειγμα η αποτροπή συνομοσίας έναντι της πολιτείας, φαινόμενο που έδειχνε σύνηθες για την εποχή εκείνη. Χαρακτηριστικό ήταν ότι αν κάποιος Ρωμαίος πολίτης έδινε ελευθερία στο δούλο που κατείχε και μετέπειτα ακολουθούσε όλες τις προκαθορισμένες από το καθεστώς νομικές διαδικασίες, τότε με αυτόματο τρόπο ο δούλος αποκτούσε την πλήρη ελευθερία του και την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη.

Επιπλέον, προκύπτει ότι η έννοια του πολίτη της Ρώμης εστίαζε στο ποιος είναι ικανός να μετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αυτή η αποκλειστικότητα παρατηρήθηκε κυρίως κατά τα χρόνια της αυτοκρατορίας αλλά και της απολυταρχίας. Κατά τον ιστορικό Alföldy, το ηγετικό πολιτικό καθεστώς αποτελούνταν από πολίτες οι οποίοι κατείχαν τις σημαντικότερες θέσεις στα συγκλητικά αξιώματα σε συνδυασμό με μια ομάδα από τους καλύτερους και τους υψηλά ιστάμενους ιπείς. Τη τελευταία περίοδο της εποχής του Οκταβιανού Αυγούστου, το πολιτικό καθεστώς της πολιτείας αριθμούσε περίπου 160 μέλη ενώ στα μέσα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα αριθμούσε κάτι περισσότερο από τους διπλάσιους. Τα παραπάνω περιγράφουν μια ολιγαρχικά κυβερνώμενη κοινωνία η οποία εκχωρεί το δικαίωμα της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη ως μέσο επιβράβευσης σε εκείνους που έχουν συμβάλει με κάποιο τρόπο στη συνέχιση της σταθερότητας. Οι πολίτες εκτός του αστικού κέντρου της πόλης, αυτοί δηλαδή που κατοικούσαν στην ευρύτερη επαρχιακή περιοχή, περιοριζόταν στο να κατέχουν μόνο κάποια ορισμένα κοινωνικά πλεονεκτήματα.

1.2.3. ΓΑΛΛΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Μετά την Αρχαία Αθήνα και τη Ρώμη, ήρθε η εποχή της Νεωτερικότητας κατά την οποία άλλαξε και πάλι η έννοια της ιδιότητας του πολίτη, με την αρχή της μετάβασης αυτής να γίνεται κατά τη Γαλλική Επανάσταση όπου κατά τα κοσμογονικά χρόνια μεταξύ 1789 και 1793 εμφανίστηκε για πρώτη φορά η ιδεολογία του νεωτερικού πολίτη και αμέσως μετά καθιερώθηκε για πρώτη φορά ο θεσμός του νεωτερικού πολίτη. Ο θεσμός αυτός αποτέλεσε το βασικότερο χαρακτηριστικό της κοινωνικοπολιτικής δομής του νεωτερισμού και κυριάρχησε τουλάχιστον για 2 δεκαετίες. Ο ορισμός πλέον της έννοιας του πολίτη συνδέθηκε με τον ορισμό του έθνους – κράτους που απόρρεε και αυτό από τους Ιακωβίνους, οι οποίοι δημιούργησαν μια Πολιτική και Επαναστατική Λέσχη τη λεγόμενη «Λέσχη των Ιακωβίνων» (Jacobins, “Club des Jacobins”). Η Λέσχη αυτή αποτέλεσε το βασικό πυρήνα γύρω από τη Γαλλική Επανάσταση αλλά και τη μοναδική λέσχη με απόλυτη κυριαρχία τη περίοδο της μεγάλης παντοδυναμίας της «Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας» υπό τους Ροβεσπιέρο, Σαιν Ζυστ και Κουτόν κατά τα έτη 1793 – 1794¹⁴. Ο απόλυτος εμπνευστής γύρω από τη θεωρία της νέας αναδύμενης ιδιότητας του πολίτη ήταν ο φιλόσοφος και συγγραφέας Ζαν Ζακ Ρουσσώ, εμπνευστής του *Κοινωνικού Συμβολαίου* που σήμανε το ευαγγέλιο της Γαλλικής Επανάστασης αλλά και μέγας υποστηρικτής της σύγχρονης δημοκρατίας αφού συνέλαβε στην καθιέρωση της, δίνοντας δικαίωμα στον ευρύτερο λαό να μετέχει σε θέσεις και αξιώματα κυριαρχίας. Κατά τον Ρουσσώ, ο κυρίαρχος λαός εκφράζει τη γενική βούληση του πλήθους και οι αποφάσεις που λαμβάνονται, θεωρείται ότι έχουν νομική ισχύ και καταγράφηκαν ως νόμοι στο άρθρο 6 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη που θεσπίστηκε στις 26 Αυγούστου του 1789 με την επίσημη ονομασία: «ο νόμος είναι η έκφραση της γενικής βούλησης».

Βασικές προϋποθέσεις αλλά και βασικές θεμελιακές αξίες της γενικής βούλησης ήταν η ισότητα, η ελευθερία αλλά και η ανεκτικότητα, έννοια που μέχρι στιγμής δεν είχε απασχολήσει. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η Διακήρυξη των

---

¹⁴<https://www.rassias.gr/REVOL025.html>

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, η οποία ήταν απόρροια των ρουσσιακών αξιών, ξεκινούσε με τη φράση: «Οι άνθρωποι γεννιούνται και συνεχίζουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους να παραμένουν ελεύθεροι και ίσοι στα δικαιώματα». Η συγκεκριμένη φράση δείχνει και την επιρροή της αγγλοσαξονικής παράδοσης των συνταγματικών και των νομικών διασφαλίσεων που όριζαν την ατομική ελευθερία. Κατά τον Ρουσσώ και το Κοινωνικό Συμβόλαιο αποδόθηκε μια νέα διάσταση στην έννοια τα ιδιότητας του πολίτη, μέσω της γενικής βούλησης. Η νέα αυτή διάσταση έδινε απόλυτη και κυρίαρχη εξουσία στους πολίτες και έρχονταν σε αντιδιαστολή με τον ορισμό του υπηκόου μιας πολιτείας, στον οποίο επιβάλλεται η υπακοή στους νόμους και στους θεσμούς και όχι η συμμετοχή του σε αυτούς.

Η Γαλλική Επανάσταση είναι δυνατόν να διακριθεί σε τέσσερις διαστάσεις ανάλογες με το χαρακτήρα του περιεχομένου της επανάστασης και ανταποκρίνονται στις τέσσερις διαστάσεις που απέκτησε την περίοδο εκείνη η ιδιότητα του πολίτη και αυτές ήταν: η επανάσταση των αστών, η δημοκρατική επανάσταση, η εθνική και η γραφειοκρατική επανάσταση. Η Γαλλική Επανάσταση θεωρήθηκε κατεξοχήν η επανάσταση των αστών, οι οποίοι επιθυμούσαν να αποκτήσουν μια νέα αστική κοινωνία η οποία θα διαφοροποιούνταν ως προς το νομικό αλλά και κοινωνικό πλαίσιο διεκδικώντας την ισότητα έναντι του νόμου -δημιουργώντας έτσι μια ισοπολιτεία-, αλλά και τη νομική διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων πλήρως, στα οποία περιλαμβάνονταν και η ατομική ιδιοκτησία, μια έννοια η οποία άρχισε να επηρεάζει τους ανθρώπους για πρώτη στα χρονικά φορά. Όλα τα παραπάνω διαφαίνεται να έχουν επιρροή από τη φιλελεύθερη παράδοση κατά την οποία η προσήλωση του ιδανικού της ελευθερίας εστιάζει στην οικονομική διάσταση. Η διάσταση της δημοκρατικής επανάστασης θέσπιζε την κατοχή αλλά και τη άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων και όριζε τα πρόσωπα που θα συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας, χαρακτηριστικό που απόρρεε από τη ρουσσική ρεπουμπλικανική παράδοση. Η διάσταση της εθνικής επανάστασης ήταν αυτή που δημιούργησε το έθνος – κράτος το οποίο οριζόταν για μια συγκεκριμένη γεωγραφική επικράτεια ενώ ταυτόχρονα εμφανίστηκε και η έννοια του εθνικού πολίτη ο οποίος άνηκε σε ένα ομοιογενές εθνικό σώμα πολιτών. Η διάσταση της γραφειοκρατικής επανάστασης καθιστούσε τον πολίτη σε άμεσο έλεγχο, σε υποχρέωση πληρωμής φόρων και υπηρεσιών που απολαμβάνει με απώτερο σκοπό τη σταθερότητα αλλά και τη

διατήρηση του κράτους με τη μορφή που είχε μέχρι τότε. Το κράτος με τη σειρά του διασφάλιζε αφενός την ύπαρξη και την συνέχιση του και αφετέρου τη διατήρηση των προνομίων που παρείχε στους πολίτες του.

Παρά το γεγονός ότι η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789) αποθέωνε τα ανθρώπινα δικαιώματα, απέκλειε από τη συμμετοχή στο εξουσιαστικό σώμα των πολιτών τις γυναίκες καθιστώντας τις με τον τρόπο αυτό ως παθητικούς πολίτες. Ο ορισμός της έννοιας του πολίτη έκτοτε προσδιορίστηκε και απέκτησε νομική υπόσταση η οποία κατηγοριοποιήθηκε με κριτήρια κοινωνικής και οντολογικής υπαγωγής όπως είναι το φύλο ή η καταγωγή του και είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας αποκλειστικής ένταξης των 'όμοιων' και αποκλεισμού των 'άλλων', προσδίδοντας με τον τρόπο αυτό ένα αρσενικό πρόσημο στον ορισμό της έννοιας της ιδιότητας του πολίτη. Τα παραπάνω απέδωσαν στην ιδιότητα μια *διακριτική διάσταση* η οποία περιλάμβανε συγκεκριμένους κανόνες και αρχές οι οποίοι επιδίωκαν να εντάξουν και να αποκλείσουν τους πολίτες από τα εξουσιαστικά αξιώματα.

Αφού εξετάστηκε η ιδιότητα του πολίτη κατά τη Γαλλική Επανάσταση πρέπει να αποσαφηνιστεί η ιδιότητα του πολίτη της νεωτερικότητας ως προϊόν της βιομηχανικής επανάστασης η οποία επέφερε στην ευρύτερη πολιτεία νέες οικονομικές αλλά και ταξικές διαφορές και ανισότητες. Οι ανισότητες αυτές κατέστησαν τα πολιτικά αλλά και τα ατομικά δικαιώματα ημιτελή ως προς την ουσιαστική ιδιότητα του πολίτη. Συγκεκριμένα, κατά τον 19^ο αιώνα και στις καπιταλιστικές κοινωνίες της εποχής εκείνης τα ατομικά δικαιώματα θεωρούνταν ως πρωτεύον προϊόν έναντι των πολιτικών δικαιωμάτων όπως ήταν τα δικαιώματα περιουσίας αλλά και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, καθώς οι μόνοι πολίτες που μπορούσαν να τα απολαύσουν ήταν εκείνοι οι οποίοι είχαν να παρουσιάσουν κάποιο οικονομικό επίτευγμα υπέρ της πολιτείας. Τον επόμενο ακριβώς αιώνα, έγινε πλήρως κατανοητή η ανάγκη να ενσωματωθούν τα πολιτικά δικαιώματα στην ευρύτερη σφαίρα των δικαιωμάτων των πολιτών και καταχωρήθηκαν πλέον νομικά για όλους. Τα πολιτικά και τα ατομικά δικαιώματα απέκτησαν κοινή και ίση αξία λόγω των ταξικών προκαταλήψεων αλλά και της έλλειψης των οικονομικών ευκαιριών. Η μείωση των εμποδίων που παρακώλυαν την πλήρη ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη, προήλθε από την εμφάνιση της έννοιας «της ίσης κοινωνικής αξίας». Με τη

σειρά τους τα συνδικάτα που είχαν πλέον κατοχυρώσει το δικαίωμα ψήφου ως το τρόπο άσκησης πολιτικής εξουσίας σε συνδυασμό με τη μέθοδο συλλογικής διαπραγμάτευσης που ακολουθούσαν, αποσπούσαν δικαιώματα κοινωνικού περιεχομένου μέσω της δημιουργίας ενός είδους δευτεροβάθμιας βιομηχανικής ιδιότητας του πολίτη. Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι αυτά που διασφαλίζουν ένα μέσο επίπεδο κοινωνικής ευημερίας και ασφάλειας προς τους πολίτες, τους δίνουν το δικαίωμα συμμετοχής με πλήρη δικαιώματα στην κοινωνική κληρονομιά και είναι εκείνα που με την εμφάνιση τους κάλυψαν το κενό που είχε δημιουργηθεί. Κατά τους Marshall και Bottomore, τα κοινωνικά δικαιώματα μείωσαν τις όποιες ανισότητες είχαν εμφανιστεί επιφέροντας με τον τρόπο αυτό μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή στην πολιτεία. Ο φόβος που απέπνεε για την εποχή εκείνη η κομμουνιστική επέκταση, εξαιτίας της εκχώρησης των κοινωνικών δικαιωμάτων στην ιδιότητα του πολίτη των κρατών που είχαν υπογράψει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, συντέλεσε στη διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών για τον πολίτη αφού το μοντέλο που αναφέρθηκε έμοιαζε αρκετά δελεαστικό για τις εξαιρετικά πιεζόμενες εργατικές τάξεις της Δύσης. Με την κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων έγινε επιτακτική η ανάγκη για τη δημιουργία ενός κράτους πρόνοιας, με την εμφάνιση του οποίου αναδύθηκε ένα καπιταλιστικό κοινωνικό πρόσωπο το οποίο, όπως αναφέρει ο Beck στο βιβλίο του 'Democracy without enemies', είναι δυνατόν να αντιπροσωπεύσει την πεφωτισμένη αναγνώριση ότι οι πολίτες για να θελήσουν να ασπαστούν τη δημοκρατία και να βοηθήσουν στην πραγματοποίησή της, χρειάζεται να περιλαμβάνονται στην ιδιωτική τους ζωή ένα αξιοπρεπές μέρος για να μείνουν αλλά και ένα ασφαλή εργασιακό περιβάλλον όπου θα μπορούν να λειτουργήσουν ως αυτόνομα όντα.

Οι Cohen και Hanagan εκπροσωπούν την άποψη ότι τα κοινωνικά δικαιώματα της ιδιότητας του πολίτη αναδύθηκαν από τις διάφορες πολιτικές διαιρέσεις που διαδραματίστηκαν, από την κοινωνική κινητοποίηση που επήλθε, από την αποτυχία που επέφερε η κατάρρευση των πολιτικών διευθετήσεων που μέχρι τότε επιλέγονταν με ταυτόχρονη αναζωογόνηση των αγορών, κατάσταση η οποία δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπιστεί με τα δεδομένα που υπήρχαν. Ο Marshall από την άλλη πλευρά, υποστήριζε ότι τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούσαν προϊόν ηθικής συναίνεσης και αντιστάθμισαν τις ανισότητες και τους περιορισμούς που είχαν επιβληθεί από τις δυνάμεις της αγοράς. Είναι δεδομένο ότι η ιδιότητα του πολίτη ωρίμασε κατά τη διαδρομή που είχε στα χρόνια της πρώτης νεωτερικότητας και όπως χαρακτηριστικά

παρατήρησε ο M. W. Steinberg η εδραίωση της προήλθε από την αντίθεση μεταξύ της ταξικής δομής των κοινωνιών καπιταλισμού και των αξιώσεων για ισοτιμία, συνοχή και πολιτική συμμετοχή. Τέλος, τα κοινωνικά δικαιώματα, όπως ακριβώς τα πολιτικά και τα ατομικά που έχουμε προαναφερθεί, εμπεριείχαν έμφυλες ανισότητες αφού και αυτά ευνοούσαν περισσότερο τους άνδρες και λιγότερο τις γυναίκες, φαινόμενο που επεκτάθηκε ιδιαιτέρως από την εμφάνιση της κοινωνικής ασφάλισης.¹⁵

---

15 <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/viewFile/14541/13140>

1.3. ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Οι ορισμοί που προσδόθηκαν από τους πολιτικούς φιλοσόφους αλλά και τους διάφορους πολιτικούς επιστήμονες που ασχολήθηκαν όλα αυτά τα χρόνια με την έννοια του πολίτη, αντιπροσωπεύουν τα διάφορα μοντέλα του πολίτη ενός κράτους, ταξινομημένα από μελέτες διαφόρων ιστορικών, ακαδημαϊκών και ερευνητών. Από την εν λόγω ταξινόμηση διαφάνηκαν κάποια μοντέλα πολίτη τα οποία διακρίνονταν σχετικά με το πεδίο έμφασης τους.

1.3.1. ΜΟΝΤΕΛΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Το φιλελεύθερο μοντέλο ή αλλιώς το μοντέλο δικαιωμάτων εστιάζει στα ατομικά δικαιώματα ενός ατόμου μέλους μιας κοινωνίας αλλά και στις διάφορες εκφάνσεις της ελευθερίας που αποτελούσε νομική υποχρέωση και εκχώρηση του κράτους προς τον πολίτη που αποσκοπούσε στην προστασία του δεύτερου από αυθαιρεσίες και κακομεταχειρίσεις του κράτους. Το μοντέλο αυτό έχει ισχνά, παθητικά και μινιμαλιστικά χαρακτηριστικά αφού αντιπροσωπεύει το νομικό καθεστώς των ατομικών δικαιωμάτων και επιφέρει ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό τον περιορισμό του ατόμου εφόσον του επιτρέπεται η συμμετοχή μόνο στο δικαίωμα ψήφου για αντιπροσώπους.

Το επόμενο μοντέλο που διαφάνηκε είναι *το κοινοτιστικό μοντέλο*, το οποίο αφορά στα καθήκοντα και στις υποχρεώσεις που έχουν όλοι οι πολίτες απέναντι στο κράτος, όπως είναι η επιβεβλημένη στρατιωτική θητεία, η υποχρέωση καταβολής φόρων αλλά και το εκπαιδευτικό υπόβαθρο που καλούνται να έχουν. Η ουσία της διάστασης αυτής συνοψίζεται με πολύ αντιπροσωπευτικό τρόπο στη φράση ορόσημο που είπε ο Αμερικανός πρόεδρος John F. Kennedy «μη ρωτάς τι μπορεί να κάνει η πατρίδα σου για εσένα, αλλά να ρωτάς τι μπορείς να κάνεις εσύ για την πατρίδα

σου». Οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η συγκεκριμένη διάσταση της ιδιότητας του πολίτη είναι ένα *μοντέλο συμμετοχικό* το οποίο προάγει το κοινό συμφέρον και προωθεί τη νοοτροπία ότι το κοινό τίθεται πάνω από το ατομικό συμφέρον.

Το τελευταίο μοντέλο είναι το *ρεπουμπλικανικό μοντέλο*, το οποίο διακρίνει μια νέα της ιδιότητας του πολίτη και αυτή είναι η ενεργή συμμετοχή του σε δημόσια ζητήματα. Η γενεαλογία της παράδοσης αυτής, αρχίζει από τον Αριστοτέλη και τον Κικέρωνα για να φτάσει σε πολιτικούς φιλόσοφους που το ανέπτυξαν και το εμπλούτισαν όπως ο Ρουσσώ και ο Καντ, αφού αποτέλεσε το μοντέλο που βασίστηκαν οι περισσότεροι πολιτικοί διανοητές. Επίσης, υπαγορεύει με τον τρόπο αυτό την ενεργή ανάμειξη των πολιτών στα θεσμικά όργανα και τη δημόσια διαβούλευση, που ωφελεί αμφότερα και τα άτομα αλλά και την κοινότητα επί του συνόλου. Για το μοντέλο αυτό, οι πολίτες και το κράτος αποτελούν μια οργανική κοινωνία μέσα στην οποία έχουν θεσπιστεί αρχές και κανόνες που λειτουργούν ως όροι κοινής και ομαλής συμβίωσης. Οι όροι συμβίωσης, δε μπορούν να υπαγορεύσουν καθαυτό μια κοινότητα, γι' αυτό και υποστηρίζουν τη σύμπληξη μιας κοινωνίας ενεργής που θα αντιπροσωπεύεται από θεμελιώδη χαρακτηριστικά αρμονίας και κοινωνικής φιλίας. Η συγκεκριμένη διάσταση της ιδιότητας του πολίτη αποτελεί ένα *μαζιμαλιστικό* ως προς τις προβλέψεις του *μοντέλο*, και *ενεργητικό* ως προς την αυτοσυνειδησία του πολίτη να μοιράζεται αξίες και δημοκρατική νοοτροπία.

Όπως τα μοντέλα, έτσι και οι διαστάσεις του θεσμού του πολίτη είναι τρεις και διακρίνονται ανάλογα με το περιεχόμενο της έννοιας. Οι διαστάσεις αυτές είναι η *τυπική* ή αλλιώς *formal*, η *ουσιαστική* ή αλλιώς *substantive* και η *συναισθηματική* ή αλλιώς *affective* και σχετίζονται με την ταυτότητα, τα δικαιώματα, τα καθήκοντα και τη συμμετοχή. Η *τυπική διάσταση* περιβάλλει τη νομοθεσία που προσδίδει στον πολίτη τη ιδιότητα του μέλους και όποια δικαιώματα και υποχρεώσεις εμπίπτουν στην ιδιότητα αυτή. Επιπλέον, η διάσταση αυτή έχει διπλής σημασίας σκοπό, από τη μια πλευρά εντάσσει τα άτομα εκείνα που πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις να συμβιούν σε μια κοινωνία και από την άλλη πλευρά αποκλείει τα άτομα εκείνα που αποδεδειγμένα δε διαθέτουν τα κατάλληλα χαρακτηριστικά κοινότητας. Η *ουσιαστική διάσταση* αντιπροσωπεύει τα πολιτικά δικαιώματα αλλά και τα δικαιώματα ενεργής συμμετοχής των πολιτών. Τέλος, η *συναισθηματική διάσταση* περιλαμβάνει τα

κοινωνικοψυχολογικά χαρακτηριστικά που συντελούν στο να αναγνωρίζει το κράτος ένα άτομο ως μέλος της κοινωνίας το οποίο μπορεί να συμβεί σε μια εθνική κοινότητα και να είναι αποδέκτης του συναισθήματος ότι ανήκει εκεί, συναίσθημα που προάγεται από το κράτος. Κλείνοντας, η διάσταση αυτή έχει αλληλένδετη σχέση με την ταυτότητα για το λόγο ότι και η ένταξη αλλά και ο αποκλεισμός από την εθνική κοινότητα είναι δυνατόν να συντηρεί ταυτότητες αλλά και να κατασκευάζει νέες.

Μέχρι και στις μέρες μας η πολιτογράφηση γίνεται με βάση την εκ γεννήσεως εθνικότητα που έχει ένας πολίτης η οποία καθορίζεται από τις αρχές του αίματος και του εδάφους. Πιο συγκεκριμένα, οι αρχές εκείνες που δύναται να καθορίσουν πότε ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί ως μέλος ενός έθνους – κράτους, είναι το δίκαιο του αίματος (*ius sanguinis*) αλλά και το δίκαιο του εδάφους (*ius solis*). Το δίκαιο του αίματος είναι η αρχή εκείνη η οποία προσδίδει στον πολίτη την εθνικότητα του βάσει κληροδοτημένων χαρακτηριστικών όπως είναι η θρησκεία, η γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και οι κοινές παραδόσεις αλλά και η κουλτούρα. Οι χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, οι χώρες των Βαλκανίων αλλά και η Γερμανία, ενστερνίστηκαν και ακολούθησαν την αρχή αυτή. Το δίκαιο του εδάφους είναι η αρχή εκείνη η οποία προσδίδει στον πολίτη την εθνικότητα του βάσει της περιοχής στην οποία γεννήθηκε ανεξαρτήτως των προγόνων του ή τον τόπο της μετέπειτα κατοικίας του. Οι αγγλόφωνες χώρες ήταν αυτές που ενστερνίστηκαν και ακολούθησαν αυτή την αρχή πολιτογράφησης όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία αλλά και η μετεπαναστατική Γαλλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Συνεχίζοντας την έρευνα μας γύρω από την ιδιότητα του πολίτη πρέπει να παραθέσουμε δυο θεωρητικές παραδοχές που σχετίζονται με την έννοια αυτή. Η πρώτη παραδοχή είναι αυτή του Parsons ο οποίος θεωρεί ότι οι κοινωνίες της Δύσης μοιράζονται τη προέλευση τους και στηρίζονται σε πολιτισμικές δομές που προέρχονται από κοινωνίες δημιουργούς όπως η κοινωνία της Αρχαίας Ελλάδας. Η δεύτερη παραδοχή είναι αυτή της Farrar η οποία θεωρεί ότι η πολιτική είναι υπόχρεη διερεύνησης και ερμηνείας από ιστορικής πλευράς. Σε αντίθετη περίπτωση η ιστορία πρέπει να διερευνάται και να ερμηνεύεται πολιτικά. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι όλα αυτά τα μοντέλα που έκαναν την εμφάνιση τους ανά τα χρόνια δεν ήταν παρά απόρροια και δημιουργήματα των γενεσιουργών κοινωνιών. Τα μοντέλα αυτά δημιουργήθηκαν με σκοπό να εξυπηρετήσουν πολύ συγκεκριμένες και στοχευμένες πολιτικές αλλά και διάφορες κοινωνικές ανάγκες και ως στόχο είχαν να διαφυλάξουν και να προωθήσουν την κοινωνία που τα θεσμοθέτησε.¹⁶

Συνεχίζοντας την ιστορική αναδρομή και εστιάζοντας στο πεδίο των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει απαραίτητως να απαντηθεί το ερώτημα: ποια δικαιώματα οφείλει να εγγυηθεί το κράτος ως προς τους πολίτες και με ποιους όρους θα διασφαλιστεί αυτή η εγγύηση. Έχουμε ήδη συζητήσει διάφορες εκφάνσεις του ορισμού της 'ιδιότητας του πολίτη' και τώρα πρέπει να εξηγηθεί η δικαιοϊκή ιδιότητα του πολίτη η οποία εμφανίζεται σχετικά απλή και λογική αφού ο συγκεκριμένος ορισμός συνεπάγεται με ένα εθνικό κράτος και η εννοιολογική σημασία του ορισμού αυτού καθιερώνεται και θεσπίζεται βάσει της νομοθεσίας του εθνικού αυτού κράτους. Έχουμε ήδη συζητήσει για κάποιες από τις διαφορετικές

---

¹⁶Καλογιάννης, Δ. (2013). Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη Ευρωπαϊκή εκδοχή της: ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης,[online], σελ. 143, Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/view/14541/13140>

προσεγγίσεις που έχουν προσδοθεί στον όρο αυτό αρχής γενομένης αυτής που ανάγεται στην Αρχαία Ελλάδα, μόλις τον 18^ο αιώνα. Συνεχίσαμε με την φιλελεύθερη αντίληψη για τον όρο αυτό που αναπτύχθηκε κατά τον 19^ο αιώνα αλλά και την αντίληψη της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη που αναπτύχθηκε κατά τον 20^ο αιώνα.

Η ιδιότητα του πολίτη είναι συνυφασμένη και με την εθνική του ταυτότητα και αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι ο 'πολίτης' εμπεριέχει ένα νομικό καθεστώς το οποίο συνδέεται με ένα εθνικό κράτος, αυτό στο οποίο ανήκει ο κάθε πολίτης. Επιπλέον, η ιδιότητα του πολίτη κατά την προσέγγιση αυτή συνδέεται με τον πατριωτισμό και τον εθνικισμό. Από τη μία πλευρά, ο πατριωτισμός εκλαμβάνεται ως μια στάση που γεννάται από την σύνδεση των ατόμων με τη δική τους χώρα ή ακόμα και μια άλλη χώρα που θεωρούν δεύτερη πατρίδα τους. Βασικά χαρακτηριστικά της στάσης αυτής είναι η κοινή καταγωγή αλλά και η πολιτική, η πολιτισμική και η εθνοτική ιδιότητα των μελών. Από την άλλη πλευρά, ο όρος εθνικισμός προσδιορίζει μια πολιτική ιδεολογία η οποία επικεντρώνεται στην ανωτερότητα ενός έθνους έναντι άλλων εθνών.

Μια ακόμη πλευρά της ιδιότητας του πολίτη η οποία έχει τελευταία αρχίσει να απασχολεί έντονα τους μελετητές, είναι αυτή που εμπεριέχει τον ορισμό 'παιδεία' και περιλαμβάνει την κτήση των δικαιωμάτων αλλά και την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που έχουμε ήδη αναφερθεί και αυτό γιατί οι άνθρωποι γίνονται πολίτες, δε γεννιούνται. Συναισθήματα όπως η αφοσίωση αλλά και η υπευθυνότητα παίζουν σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμένη εκδοχή της 'ιδιότητας του πολίτη' και αποτελούν αρετές οι οποίες πρέπει να διδάσκονται και να καλλιεργούνται αλλά και να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Το έτος 2005 ανακηρύχθηκε ως «Ευρωπαϊκό Έτος της Πολιτικής Παιδείας» από το Συμβούλιο της Ευρώπης κατά το οποίο παρουσιάστηκε ένας διευρυμένος ορισμός της ιδιότητας αυτής και ο οποίος είναι δυνατόν να ανταποκριθεί στις τωρινές προκλήσεις της εποχής. Το Συμβούλιο της Ευρώπης όρισε τον πολίτη ως το άτομο που ζει, δραστηριοποιείται και συμμετέχει σε μια κοινωνία. Λόγω της μείωσης της σημασίας του εθνικού κράτους έπρεπε να δημιουργηθεί μια νέα και ευρύτερη προοπτική η οποία οφείλει να ορίζει τον όρο κοινότητα και να περιλαμβάνει το τοπικό, το περιφερειακό, το εθνικό και το διεθνές πλαίσιο ζωής των ατόμων και τέλος επιβάλλεται να προσδιοριστεί ένα νέο μοντέλο κατά το οποίο αυτοί, θα συνυπάρχουν.

Οι ορισμοί του ‘πολίτη’ και της ‘ιδιότητας του πολίτη’ συνεπάγονται όπως προαναφερθήκαμε σε δικαιώματα και υποχρεώσεις αλλά και σε αξίες όπως η ισότητα και η ισονομία, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ειλικρίνεια και η ελευθερία αλλά και η κοινωνική δικαιοσύνη. Βάση της συγκεκριμένης αντίληψης ο πολίτης επιφορτίζεται πολύ περισσότερο από την απλή, τυπική συμμετοχή του στις εκλογές. Επιφορτίζεται επίσης και με τη πλήρη συμμετοχή του όχι μόνο στις εκλογές αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία συνολικά. Κλείνοντας την περιγραφή και τον προσδιορισμό της εν λόγω έκφρασης της ιδιότητας του πολίτη αξίζει να αναφέρουμε ότι η έννοια αυτή αποτελεί έναν διευρυμένο ορισμό της ιδιότητας αφού εμφανίζεται μια μετατόπιση από την κλασσική και φιλελεύθερη έννοια των δικαιωμάτων, των υποχρεώσεων και των εκλογών σε μια έννοια που περιλαμβάνει την συμμετοχή και την ταυτότητα.¹⁷

---

¹⁷<http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/5875/1/5.%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1%20%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.pdf>

2.2. ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Έπειτα από μισό αιώνα που απασχολεί το ζήτημα της έννοιας του πολίτη, φτάσαμε στο σήμερα όπου οι προκλήσεις της εποχής μας διαφέρουν κατά πολύ από εκείνες του μεταπολεμικού κόσμου που συντέλεσαν στην δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ο κόσμος σήμερα αντιμετωπίζει προκλήσεις όπως οι κλιματικές αλλαγές με την υπερθέρμανση του πλανήτη να είναι η σημαντικότερη, η τρομοκρατία και η εξάπλωση των επιδημιών, το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ φτωχών και πλουσίων περιοχών όπου οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερες ροές μεταναστευτικού πληθυσμού αλλά και οι πολέμιες καταστάσεις που ταλανίζουν την σύγχρονη εποχή. Μια από τις σημαντικότερες φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να αντικαταστήσει τον μέχρι τώρα χαρακτηρισμό που έχει του οικονομικού γίγαντα, σε αυτόν του πολιτικού νάνου, αφού η οικονομική και νομισματική ένωση αποτελεί την κινητήρια δύναμη για την πολυπόθητη μετάβαση προς την πολιτική ενοποίηση, μέσω της οποίας η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να μετατρέψει την οικονομική δύναμη που διαθέτει στη πολιτική επιρροή που επιθυμεί. Προς την πορεία αυτή, αναπτύχθηκαν νέες πολιτικές και δράσεις ευρωπαϊκού επιπέδου που αφορούν ζητήματα όπως η ασφάλεια, η δικαιοσύνη και η ελευθερία. Με το πέρας των ετών, αυξήθηκε το ενδιαφέρον των πολιτών των Ευρωπαϊκών κρατών, να απολαμβάνουν το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων εντός της επικράτειας της Ένωσης. Οι πολίτες πλέον δεν ταξιδεύουν στις Ευρωπαϊκές πόλεις μόνο για υποχρεώσεις αλλά επιλέγουν να περάσουν τις ετήσιες διακοπές τους, να μετακομίσουν για να σπουδάσουν ή να εργαστούν σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα ή ακόμα και να μάθουν μια ακόμα ευρωπαϊκή γλώσσα εκτός από τη δική τους. Με τον τρόπο αυτό καλλιεργείται το συναίσθημα ότι οι πολίτες των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν ταυτόχρονα και Ευρωπαίους πολίτες.

Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ένταξη των πολιτών σε ένα συγκεκριμένο κράτος, και παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια ένωση πολλών κρατών και όχι ένα αυτόνομο κράτος, τα άτομα που αποτελούν τους πολίτες των κρατών – μελών της Ευρώπης είναι οι μοναδικοί οι οποίοι δύναται να αποκαλούνται Ευρωπαίοι πολίτες. Το βασικότερο ερώτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο μπορεί η ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη να έχει

έμπρακτο ρόλο, αφού απευθύνεται σε άτομα από διαφορετικά έθνη και με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Είναι πολλά τα στοιχεία εκείνα τα οποία διαφοροποιούν τους πολίτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ τους, αφού αναφερόμαστε σε διαφορετικούς λαούς με διαφορετικό πολιτισμό και κουλτούρα, με άλλα έθιμα και παραδόσεις και το σημαντικότερο με διαφορετική γλώσσα ο καθένας, γεγονός που από μόνο του εμποδίζει την επικοινωνία όλων των Ευρωπαίων πολιτών μεταξύ τους. Πέρα από αυτά που χωρίζουν τους πολίτες της Ευρώπης, υπάρχουν και αυτά τα βασικά και θεμελιώδη που τους ενώνουν και τους διακρίνουν από τους υπόλοιπους στον κόσμο. Αναφερόμαστε στις βασικές αρχές της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς όπως η δημοκρατία, η ελευθερία αλλά και η κοινωνική δικαιοσύνη, αξίες τις οποίες σέβεται και προωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Πέρα από τις αρχές που προασπίζεται η Ε.Ε., επιδιώκει τη συνεργασία των κρατών – μελών μεταξύ, και μέσω του σεβασμού στην ποικιλομορφία της Ένωσης που διατηρεί, αποσκοπεί στη συνοχή και την ενότητα των διαφορετικών λαών. Το σύνθημα: «Ενότητα στην πολυμορφία» που υποστηρίζει η Ε.Ε., υποκαθιστά τα παραπάνω επιχειρήματα. Η Ε.Ε. όπως, σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί την κατάργηση ή ακόμα και την υποβάθμιση των εθνικών ταυτοτήτων, αντίθετα επιδιώκει να τις εμβαθύνει και να τις εμπλουτίσει¹⁸.

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί, η ιδιότητα του πολίτη είναι πολλαπλής σημασίας και η επικράτηση του όρου έχει συνδυαστεί με την έλευση της παγκοσμιοποίησης. Όσων αφορά την ιδιότητα σε όρους Ευρωπαϊκής Ένωσης νοείται η παροχή δικαιώματος προς τους ανθρώπους να είναι πολίτες σε περισσότερα από ένα κράτη, όπως αναλύθηκε προηγουμένως. Η συγκεκριμένη έννοια έχει ιστορικά συνδεθεί με ζητήματα σχετικά με την Ευρωπαϊκή ταυτότητα και την Ευρωπαϊκή συνείδηση, με τα δικαιώματα των πολιτών αλλά και με τον ευρωπαϊκό δήμο. Κομβικό χρονικό σημείο είναι η Συνθήκη του Μάαστριχτ αφού η έννοια αυτή τόσο πριν όσο και μετά τη Συνθήκη, αναπτύχθηκε ασύμμετρα. Η ιδιότητα αναπτύχθηκε υπέρ της οικονομικής διάστασης αλλά κατά της πολιτικής και κοινωνικής διάστασης.¹⁹ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολλαπλής αυτής ιδιότητας είναι αυτό που συμβαίνει όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια στην Ευρωπαϊκή

---

18 <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B103/94/766,2816/>

19 <http://socialpolicy.gr/2017/03/%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC.html>

Ένωση αφού διαρκώς αυξάνεται ο αριθμός των πολιτών διαφόρων κρατών οι οποίοι αιτούνται δικαιώματα και αναλαμβάνουν υποχρεώσεις όχι μόνο ως προς το εθνικό τους κράτος αλλά και ως προς την Ε.Ε. στο σύνολο της.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ο όρος ‘ιδιότητα ευρωπαίου πολίτη’ ή αλλιώς *europaean citizenship* στην αγγλική γλώσσα, είναι ιστορικά συνδεδεμένος με θέματα που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή ταυτότητα των πολιτών και τη συνείδηση τους, με το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη συγκρότηση της Ε.Ε. καθώς επίσης και με το δημοκρατικό έλλειμμα που εμφανίζει η Ε.Ε.²⁰ Πριν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ο ορισμός ‘πολίτης’ περιοριζόταν σε δικαιώματα που σχετίζονταν με την ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων, υπηρεσιών και προσώπων. Κατά τις δεκαετίες 1970 και 1980 ο ορισμός του «Ευρωπαίου πλέον πολίτη» συνδέεται και με κάποια ακόμα στοιχεία σχετικά με το πολιτικό και το πολιτιστικό περιβάλλον που προϋποθέτει η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση. Επιπλέον, το άρθρο 138Α της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρει και καθορίζει την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη ως εξής: βασικός παράγοντας ολοκλήρωσης του πλαισίου για την Ένωση είναι η πραγμάτωση πολιτικών κομμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η δημιουργία πολιτικών κομμάτων προωθεί την ευρωπαϊκή συνείδηση και τη πολιτική βούληση που έχουν οι πολίτες που αποτελούν την Ένωση.

Με τη θέσπιση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, εμφανίστηκε και επικράτησε ένας νέος όρος, αυτός της «οικονομικής ευρωπαϊκής υπηκοότητας» ή αλλιώς «*economy based citizenship*» στην αγγλική γλώσσα, όπου δίνεται έμφαση στο νομικό περιβάλλον των δικαιωμάτων των πολιτών της Ένωσης στα πλαίσια δημιουργίας και εγκαθίδρυσης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ παρατηρήθηκε για πρώτη φορά στα χρονικά το ‘δημοκρατικό έλλειμμα’ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό οδήγησε σε ορισμένες τροποποιήσεις οι οποίες προτάθηκαν στη Συνθήκη του Άμστερνταμ και προωθούσαν μια σειρά ρυθμιστικών κανόνων που σχετίζονται με τον ευρωπαίο πολίτη. Κάποιες από τις ρυθμίσεις αυτές είναι η τροποποίηση στη λήψη αποφάσεων, η αποτύπωση και η διατήρηση της Αρχής της Δημοκρατίας, η προστασία θεμελιωδών αρχών και ελευθεριών αλλά και η καταπολέμηση των διακρίσεων ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες πολιτών. Κατά τη

---

20 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.ΨΥΧ. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε’ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ’ ΤΑΞΗΣ» σελ. 2

δεκαετία 1997 – 2007 η ιδιότητα του ενεργού πολίτη σχετίστηκε πολύ γρήγορα με την προώθηση της ‘Ευρωπαϊκής Διάστασης’ αλλά και την προώθηση της ‘Ευρώπης της Γνώσης’.²¹

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ όπως ήδη προαναφερθήκαμε τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει δυο βασικά πεδία αλλαγής. Το πρώτο είναι να επικαιροποιήσει και να αποσαφηνίσει τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Το δεύτερο πεδίο είναι αυτό που ορίζει τις ήδη σχεδιασμένες ουσιαστικές αλλαγές που προετοιμάζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση για μελλοντική διασαφήνιση.²² Ήταν Μάρτιος του 1996 όταν η Διακυβερνητική Διάσκεψη που ξεκίνησε στο Τορίνο της Ιταλίας στόχευε στην αναθεώρηση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι τροποποιήσεις που έγιναν αφορούσαν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στο σύνολο της αλλά και διάφορες άλλες Συνθήκες όπως αυτή περί ιδρύσεως των Κοινοτήτων της Ευρώπης αλλά και κάποιες ακόμα παρόμοιες Πράξεις. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ τέθηκε σε εφαρμογή από την 1^η Μαΐου του 1999.²³

---

21 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.PSYCH. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ» σελ. 2-4

22 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legisum:4301858>

23 <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>

2.3. ΕΝΕΡΓΟΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ – ΕΝΕΡΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ²⁴²⁵

Ο ορισμός της ιδιότητας του πολίτη αποτελεί μια μεταβλητή έννοια με μεγάλη ιστορική εξέλιξη, αφού δε παρέμεινε στατική στο διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό περιβάλλον και στα διάφορα εργαλεία κοινωνικής οργάνωσης που χρησιμοποιούνται κάθε φορά. Η έννοια της ιδιότητας προφανώς και πρέπει να επιδέχεται επανακαθορισμούς και ενδεχομένως ριζικές αλλαγές σχετικές με το περιεχόμενο αλλά και την ουσία της. Οι απαιτούμενες κάθε φορά αλλαγές, δημιουργούν διάφορα ερωτήματα σχετικά με τους παράγοντες που καθορίζουν την έννοια, όπως ο τόπος καταγωγής ή η εθνικότητα.

Η αρχική προσέγγιση της έννοιας, σήμαινε την δραστηριοποίηση των ατόμων εντός του κράτους, τη συμμετοχή αυτών στην άσκηση της εξουσίας και την κατοχή δικαιωμάτων. Στη σημερινή εποχή η πολυπλοκότητα της ιδιότητας του πολίτη, συνδέει το άτομο με πολύ περισσότερα πεδία δράσης και κοινωνικούς θεσμούς εξαιτίας της πολύπλοκης και ιδιαίτερης δομής που έχει μια κοινωνία σε κρατικό επίπεδο. Στην σύγχρονη εποχή που ζούμε, η παγκόσμια κοινότητα που διερευνά ζητήματα όπως η ιδιότητα του πολίτη, αναφέρεται στην επιτακτική ανάγκη για ενεργό πολιτειότητα ή αλλιώς active citizenship στην αγγλική γλώσσα, αντιμετωπίζοντας πλέον τα άτομα ως ενεργητικά όντα του κόσμου και όχι του κράτους – έθνους, και αναφερόμαστε σε αυτό που πρώτος ο Delanty προσδιόρισε ως «κοσμοπολιτισμό».

Δυο διαστάσεις είναι αυτές που καθορίζουν την ενεργό ιδιότητα του πολίτη, δίνοντας έμφαση στις υποχρεώσεις που αυτοί έχουν, η πρώτη είναι η οριζόντια διάσταση και η δεύτερη είναι η κάθετη διάσταση. Η οριζόντια διάσταση προκύπτει, βασιζόμενη στη σχέση μεταξύ ατόμων και κοινότητας, ενώ η ανάπτυξη της διάστασης αυτής θεωρείται απαραίτητη προκειμένου οι άνθρωποι – πολίτες να αισθάνονται ασφάλεια στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες που διαβιούν. Η κάθετη

---

²⁴<http://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4842/%CE%94%CE%99%CE%A0%CE%9B%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

²⁵ Μπάλας, Σ. (2008). Ενεργός πολίτης και εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ

διάσταση προκύπτει από τη διαμόρφωση των σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ των ατόμων και των θεσμών οδηγώντας στον καθορισμό και την εφαρμογή του πλαισίου δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Η έννοια του ενεργού πολίτη συνδέεται άμεσα με την κοινωνία των πολιτών και την ταυτόχρονη απομάκρυνση τους από τη δυνατότητα που είχαν μέχρι τότε, να λαμβάνουν μέρος στην άσκηση της εξουσίας. Ο ορισμός της κοινωνίας των πολιτών είναι μια πολυσύνθετη έννοια η οποία καθορίζει και περιλαμβάνει όλες εκείνες τις κοινωνικές σχέσεις οι οποίες δεν εμπίπτουν στις κρατικές διαδικασίες και διαδικασίες. Παρατηρείται δε, ότι όλο και περισσότεροι πολίτες ενδιαφέρονται για κοινωνικά ζητήματα, δημιουργώντας και οργανώνοντας ποικιλία δράσεων ανθρωπιστικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα. Το ενδιαφέρον των πολιτών για κοινωνικά ζητήματα δημιουργεί το συναίσθημα για την ενεργό συμμετοχή τους στα δρώμενα της περιοχής στην οποία ζουν, της κοινότητας ή του δήμου που ανήκουν. Οι κοινωνικές δεξιότητες των πολιτών αναπτύσσονται περισσότερο από δράσεις περιβαλλοντικού χαρακτήρα όπως είναι η ανακύκλωση και η δέντροφύτευση αλλά και δράσεις ανθρωπιστικού χαρακτήρα και αλληλεγγύης όπως είναι η συλλογή ρουχισμού, ειδών πρώτης ανάγκης και ρουχισμού για τους κοινωνικά ασθενέστερους, προτάσσοντας με τον τρόπο αυτό την ανθρώπινη αλληλεγγύη και το σεβασμό προς το συνάνθρωπο.

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών αναζωπυρώνεται από την συνεχή τεχνολογική εξέλιξη και την ανάγκη των πολιτών για διεθνή συσπείρωση με σκοπό την αντιμετώπιση ζητημάτων που χρήζουν άμεσης επίλυσης. Διάφορες πρωτοβουλίες και κινήσεις ενισχύουν την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Μια απ' αυτές είναι η διαδικτυακή πύλη AVAAZ, η οποία ιδρύθηκε το 2007, δραστηριοποιείται σε Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Ασία, και έχει ως στόχο να κινητοποιεί τους πολίτες από όλον τον κόσμο και τους δίνουν την ευκαιρία να έχουν λόγο στην πολιτική σκηνή. Ουσιαστικά, προωθεί τη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο που ζούμε και στον ιδανικό που θα θέλαμε να ζούμε. Οργανώνοντας πολιτικές εκστρατείες σε 18 διαφορετικές γλώσσες, κινητοποιεί εκατομμύρια άτομα από πολλά διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, διοργανώνοντας δράσεις που αφορούν σημαντικά τοπικά, εθνικά και παγκόσμια ζητήματα όπως η φτώχεια, η ανεργία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η διαφθορά, η αλληλεγγύη αλλά και περιβαλλοντικά ζητήματα όπως οι

κλιματικές αλλαγές. Επιπλέον στόχος του διαδικτυακά οργανωμένου μοντέλου του Aavaaz είναι η δημιουργία μιας ισχυρής και συλλογικής δύναμης πολιτών που δημιουργούν μικρές ή μεγαλύτερες δράσεις οι οποίες μπορούν να συνδυαστούν μεταξύ τους ώστε να επιτύχουν τη γεφύρωση που επιθυμούν.²⁶

---

²⁶ <https://secure.avaaz.org/page/el/about/>

2.4. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ²⁷

Ο όρος της ευρωπαϊκής ιθαγένειας καθιερώθηκε από το 8^ο άρθρο της Συνθήκης του Μάαστριχτ τον οποίο καθιέρωσε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται η ιθαγένεια και ο πολίτης και βάση του άρθρου αυτού ορίζονται τα εξής: το άρθρο θεσπίζει την ιθαγένεια ή αλλιώς citizenship της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ορίζει ως πολίτη της Ε.Ε. κάθε φυσικό πρόσωπο που διατηρεί την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους της Ένωσης. Η παρούσα Συνθήκη ορίζει και τα προβλεπόμενα δικαιώματα και υποχρεώσεις που υπόκεινται οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁸ Είναι σημαντικό να αναφέρουμε το γεγονός ότι ο όρος citizenship έχει προέλθει κατόπιν πληθώρας αναλύσεων που έχουν γίνει και εμπεριέχει φιλοσοφικό, ιστορικό, κοινωνικό αλλά και πολιτικό περιεχόμενο. Αντίθετα, στην Ελληνική γλώσσα η έννοια αυτή δεν έχει ακόμα αποδοθεί με οποιονδήποτε όρο ή έννοια γενικώς αποδεκτή από όλους και αυτό γιατί ακόμα στις μέρες μας ο όρος αυτός αποδίδεται είτε με περιφραστικό τρόπο ως ‘ιδιότητα του πολίτη’ είτε με μονολεκτικό τρόπο ως ‘πολιτειότητα’. Αξιοσημείωτο είναι ότι η επίσημη μετάφραση της Συνθήκης του Μάαστριχτ εκφράζεται με έναν περιφραστικό και εναλλακτικό τρόπο ως «ιθαγένεια της Ένωσης». Μετά τη δημοσίευση της Ελληνικής μετάφρασης της Συνθήκης έχει καθιερωθεί να μεταφράζεται με αυτόν τον όρο και σε κάθε επίσημο θεσμικό κείμενο. Παρ’ όλα αυτά τείνουμε να χρησιμοποιούμε τον λιγότερο αμφιλεγόμενο ορισμό ‘ιδιότητα του πολίτη’ αφού εξ’ αιτίας του νομικού δεσμού ανάμεσα στο κράτος και τον πολίτη αποφεύγεται ο όρος ‘ιθαγένεια’.²⁹ Χρειάζεται όμως να αποδώσουμε τον ορισμό της ιθαγένειας της Ε.Ε. Οποιοσδήποτε υπήκοος χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτομάτως αποτελεί και πολίτη αυτής. Όπως προαναφερθήκαμε, η συγκεκριμένη αρχή καθορίζεται στις Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι ο σπουδαιότερος παράγοντας ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής ταυτότητας. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η ιθαγένεια της Ε.Ε. είναι διακριτή και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια του κάθε πολίτη. Οι πολίτες διατηρούν την εθνική τους ιθαγένεια και συγχρόνως προστίθεται

---

27 Ανάγνου Μαίρη (2018), Η Ευρωπαϊκή ιθαγένεια στο ‘χώρο’, Εκδόσεις: Παπαζήση

28 https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf

29 <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/viewFile/14541/13140>

σε αυτούς και η ιθαγένεια της Ε.Ε. Υπάρχουν βασικά σημεία αλλά και δικαιώματα που παρέχονται στους πολίτες από την ενσωμάτωση της ιθαγένειας της Ε.Ε.³⁰

Τα θεμελιώδη δικαιώματα που παρέχονται στους πολίτες από την ιθαγένεια, αναλύονται διεξοδικά από τα άρθρα 21, 22, 23 και 24 που έχουν καθοριστεί στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης . Επιπλέον, η θέσπιση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα των πολιτών, επί του συνόλου. Τέλος, το άρθρο 11 της ΣΛΕΕ, θέτει για πρώτη φορά έναν νέο στόχο επίτευξης αναφορικά με το δικαίωμα των πολιτών να εκπροσωπούνται στα Ευρωπαϊκά Θεσμικά Όργανα. Αναλυτικά, τα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι ευρωπαίοι πολίτες είναι τα εξής:

- Ελευθερία στην κυκλοφορία προσώπων οπουδήποτε στην Ευρωπαϊκή Ένωση είτε πρόκειται για ταξίδι αναψυχής, επαγγελματικό, εκπαιδευτικό είτε για μετοίκηση.
- Δικαίωμα ψήφου στις τοπικές εκλογές της περιοχής όπου ζουν αλλά και δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας στις Ευρωπαϊκές εκλογές (άρθρο 22).
- Δικαίωμα διπλωματικής και προξενικής προστασίας και στήριξης του προξενείου σε όλο το κόσμο από οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 23).

Η Στήριξη του Προξενείου ορίζει το πότε και το πως θα απολαύσουν οι πολίτες της Ε.Ε. που βρίσκονται σε δεινή θέση σε τρίτη χώρα, την προστασία των πρεσβειών ή των προξενείων άλλων χωρών της Ε.Ε. από τη στιγμή που η χώρα τους δεν αντιπροσωπεύεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία. Τέλος, χώρες εκτός της Ε.Ε. είναι υποχρεωμένες να προσφέρουν σε μη αντιπροσωπευόμενους πολίτες οποιασδήποτε χώρας της Ένωσης υπηρεσίες που θα παρείχαν στους δικούς τους υπηκόους.³¹

- Δικαίωμα υποβολής αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από κάθε πολίτη και για κάθε θέμα που ανήκει στις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Δικαίωμα προσφυγής στον Ευρωπαϊκό Διαμεσολαβητή σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται κακοδιαχείριση από οποιοδήποτε θεσμικό όργανο της Ε.Ε.

---

30 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum:a12000>

31 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:230505_1

- Δικαίωμα να απευθύνονται οι πολίτες με έγγραφο τρόπο σε οποιοδήποτε θεσμικό όργανο της Ε.Ε. και σε όποια από τις επίσημες και αναγνωρισμένες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιθυμούν και να λαμβάνουν την απαιτούμενη απάντηση στην ίδια γλώσσα (άρθρο 24).
- Δικαίωμα πρόσβασης σε επίσημα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (αυτό πραγματώνεται υπό προϋποθέσεις).
- Δικαίωμα συμμετοχής σε δημόσιες εξετάσεις που θα επιτρέψουν στους πολίτες να εισέλθουν στην δημόσια διοίκηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πέρα από τα δικαιώματα που απολαμβάνουν, είναι υπεύθυνοι να εκπληρώνουν και τις ανάλογες υποχρεώσεις, όπως είναι η διατήρηση του σεβασμού της κουλτούρας και των πολιτισμικών διαφορών που υπάρχουν και προσδιορίζουν τα πολλά διαφορετικά έθνη που απαρτίζουν την Ένωση, η εκούσια τήρηση των νομών και των θεσμών που ισχύουν σε κάθε κράτος – μέλος της επικράτειας της Ε.Ε. και τέλος η διασφάλιση ενός περιβάλλοντος ευημερίας και συνολικής ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας μεταξύ των πολιτών των κρατών – μελών. Μέσω της ενεργής συμμετοχής των πολιτών, ασκώντας τα δικαιώματα τους και εκπληρώνοντας τις υποχρεώσεις τους, δημιουργείται ένα περιβάλλον σεβασμού και συνύπαρξης, που τίθεται ενάντια σε κοινωνικά φαινόμενα όπως η ξеноφοβία και ο ρατσισμός με την ευρύτερη έννοια τους. Τα παραπάνω δημιουργούν μια υποσυνείδητη επιθυμία για συνοχή, ευημερία και ανάπτυξη μιας δημοκρατικότερης πλευράς του πολιτεύματος που διέπει τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προφανώς, τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. υποστηρίζουν και προωθούν την παραπάνω διατύπωση.³²

Η ιθαγένεια της Ε.Ε. ορίζεται από κανονιστικό πλαίσιο δυο άρθρων: το πρώτο άρθρο είναι το 20^ο της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο αποτελεί μια προσαρμογή του άρθρου 17 της ΣΕΚ όπου κατά το δεύτερο μέρος του άρθρου καθορίζονται οι όποιες απαγορεύσεις των διακρίσεων και η ιθαγένεια της

---

³²<https://europedirect.acci.gr/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE%CE%B9%CE%B8%CE%B1%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%85/>

Ε.Ε.³³ Το δεύτερο άρθρο είναι το 9^ο το οποίο αφορά στις διατάξεις περί Δημοκρατικών αρχών και εμπεριέχει το σεβασμό της Ένωσης έναντι της Αρχής της Ισότητας των πολιτών της. Οι πολίτες απαιτούν ίση προσοχή από τα θεσμικά και λειτουργικά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης.³⁴

Ο θεσμός της ευρωπαϊκής ιθαγένειας αποτέλεσε το μεγάλο βήμα στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και μετέτρεψε τον απλό πολίτη που απολαμβάνει την οικονομική του ελευθερία, σε ενεργό Ευρωπαίο πολίτη ο οποίος αποτελεί φορέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όσα διαδραματίζονται με σκοπό την πολιτική ενοποίηση που επιθυμεί η Ε.Ε., περνούν σχεδόν απαρατήρητα από τους πολίτες των κρατών – μελών της και τις περισσότερες φορές οι Ευρωπαίοι πολίτες έχουν έντονο το αίσθημα αποξένωσης από τα υψηλά κλιμάκια αυτών που λαμβάνουν μέρος στις κρίσιμες αποφάσεις που ελέγχουν και προσδιορίζουν βασικούς τομείς της ζωής τους. Για τους απλούς πολίτες, οι οποίοι δεν είχαν ξανά στο παρελθόν ασχοληθεί με ευρωπαϊκά ζητήματα, το αίσθημα ότι η άσκηση της εξουσίας βρίσκεται μακριά από αυτούς και οι αποφάσεις λαμβάνονται στην πολύ μακρινή πόλη των Βρυξελλών, είναι ορατό και δημιουργεί ένα κλίμα ανασφάλειας και αναζητήσεων. Οι Βρυξέλλες θεωρούνται ένα απομακρυσμένο και απρόσωπο διοικητικό όργανο στελεχωμένο με αδιάλλακτους τεχνοκράτες που δεν αντιλαμβάνονται τα μικροπροβλήματα της καθημερινότητας που αντιμετωπίζει ένας απλός πολίτης. Το ερώτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο μπορεί η Ευρώπη να επιτύχει την πολυπόθητη που αναζητά, εφόσον λείπουν τα στοιχεία σταθερότητας και συνοχής που απαιτούνται. Το ερώτημα αυτό λαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις ενόψει των συνεχόμενων διευρύνσεων της Ε.Ε. αφού είναι πολύ δύσκολο να εξισορροπηθούν οι σχέσεις μεταξύ των ισχυρών κρατών – μελών και των μικρότερων και αδύναμων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που δημιουργείται από την κατάσταση αυτή είναι η αντιφατική κατάσταση την οποία αντιμετωπίζουν οι πολιτικοί ηγέτες της Ευρώπης. Από τη μια πλευρά, οι πολίτες διεκδικούν από τους ηγέτες την επίλυση σημαντικών ζητημάτων που μαστίζουν τις διαφορετικές κοινωνίες της Ευρώπης και από την άλλη πλευρά, είναι εμφανής η έλλειψη εμπιστοσύνης από μεριάς πολιτών ως προς τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και τις πολιτικές και τις στρατηγικές που αυτά ακολουθούν. Καταλήγουμε δηλαδή, στην δημιουργία ελλείμματος

---

33 https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/art_20/oj

34 https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/art_9/oj

εμπιστοσύνης που ως τελικό αποτέλεσμα επιφέρει την επικίνδυνη αδιαφορία των πολιτών στα θεσμικά όργανα της Ευρώπης, και ό,τι αυτό αλληλένδετα, συνεπάγεται. Οι πολίτες, έχοντας το δικαίωμα αξιολόγησης του κοινοτικού συστήματος, το χαρακτηρίζουν ως πολύπλοκο, δυσνόητο και δυσκίνητο ως προς την εφαρμογή των πολιτικών και των στρατηγικών που θα επιλεγθούν και σαν σκοπό θα έχουν να αποτελέσουν τις καλύτερες επιλογές για τη δημιουργία ενός δημοκρατικού περιβάλλοντος ευημερίας για όλο το σύνολο των ευρωπαϊκών πολιτών στο πλαίσιο της ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι πολίτες της Ένωσης αποζητούν από αυτήν την ουσιαστική συμμετοχή και επίλυση των προβλημάτων που επήλθαν με την προώθηση της παγκοσμιοποίησης και απαιτεί από τους ηγέτες της Ένωσης την ορθολογική και αμερόληπτη διαχείριση της διεθνούς ασφάλειας και ειδικότερα τη διεκπεραίωση των ζητημάτων που προκύπτουν και αφορούν τις περιφερειακές συγκρούσεις που απειλούν την ευδαιμονία του συνόλου της Ένωσης. Από όλα τα παραπάνω, προκύπτει ότι η καθιέρωση ενός συστήματος πολυεπίπεδης δημοκρατικής διακυβέρνησης είναι η μοναδική και πλέον επιθυμητή λύση διακυβέρνησης της Ευρώπης ως σύνολο. Το σύστημα αυτό εκδηλώνει την απόλυτη εφαρμογή των αρχών της δημοκρατίας και του ορισμού του κράτους δικαίου και πραγματώνεται σε όλα τα επίπεδα άσκησης της εξουσίας, δηλαδή σε ευρωπαϊκό, σε εθνικό, σε περιφερειακό και ακόμα και σε τοπικό επίπεδο. Η διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει πρώτα από όλα να γίνεται χρηστά δηλαδή κάθε τι πρέπει να πραγματεύεται με βάση συγκεκριμένες αρχές και αξίες, όπως είναι:

- Η *αμεροληψία και η διαφάνεια* σε θέματα που σχετίζονται με τη λειτουργία των οργάνων σε επίπεδο κοινότητας αλλά και τη πολυσήμαντη σχέση της κοινότητας με τα κράτη – μέλη συνολικά.
- Η *συμμετοχή* που σχετίζεται με τη δυνατότητα των πολιτών να εμπλέκονται στις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και εξουσίας. Αναφέρεται στη σχετικότητα, στην ποιότητα αλλά και στην αποτελεσματικότητα που πρέπει να διακρίνονται οι ευρωπαϊκές πολιτικές που επιλέγονται, διασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την ευρύτερη δυνατή ανάμειξη των πολιτών, από τη δημιουργία μέχρι και την εφαρμογή των πολιτικών αυτών.

- Η *λογοδοσία* που προσδιορίζει το σωστό καθορισμό των ρόλων και κατά συνέπεια των ευθυνών που συνεπάγονται οι ρόλοι αυτοί, των ατόμων εκείνων οι οποίοι εμπλέκονται στο νομοθετικό και εκτελεστικό περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Η *αποτελεσματικότητα* που αφορά στον καθορισμό των ιδανικών πολιτικών στόχων που θέτονται αλλά και ως στατιστικό χαρακτηριστικό που αξιολογεί τις επιπτώσεις, θετικές ή αρνητικές με κριτήριο παλαιότερα στοιχεία και παραδείγματα.
- Η *συνοχή*, η οποία πέρα από την κοινωνία, θεμελιώνει τη σχέση μεταξύ της πολιτικής που ασκείται και της δράσης που έχει σαν αποτέλεσμα.³⁵

---

35 <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B103/94/766,2816/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΔΡΑΣΗ – ΜΕΘΟΔΟΙ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

3.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ³⁶

Η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών (ΕΠΠ) η οποία προσδιορίστηκε από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, με ημερομηνία έναρξης εφαρμογής την 1^η Απριλίου του 2011, αποτέλεσε μια επιπρόσθετη μορφή δημόσιας συμμετοχής και ένα νέο εργαλείο συμμετοχικής διαμόρφωσης πολιτικών και στρατηγικών.³⁷ Αφορά σε ομάδες πολιτών με περισσότερους από ένα εκατομμύριο πολίτες αλλά και για έναν σημαντικά μεγάλο αριθμό χωρών, περίπου το ένα τέταρτο των κρατών που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και επιτρέπει να αιτηθούν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υποβολή νομοθετικής πρότασης σε οποιοδήποτε από τους 38 τομείς εμπίπτουν στο σύνολο των αρμοδιοτήτων της Ε.Ε.³⁸ Από την αρχή εφαρμογής του κανονισμού που προβλέπει λεπτομερώς ποιες διαδικασίες θα ακολουθηθούν, τέσσερις σε αριθμό πρωτοβουλίες έχουν με επιτυχία υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο Ιανουάριος του 2020 αποτέλεσε καθοριστική περίοδο αναφορικά με την ΕΠΠ αφού πλέον νέοι κανονισμοί προωθήθηκαν και θα αρχίσουν να εφαρμόζονται, καθιστώντας την πιο προσιτή στις υποψήφιες ομάδες υποβολής προτάσεων.

Υπάρχουν τέσσερα άρθρα και δυο κανονισμοί που ορίζουν ακριβώς όλα τα χαρακτηριστικά της ΕΠΠ και είναι τα 1. άρθρο 11, παράγραφος 4 της ΣΕΕ όπου καθορίζεται το βασικό πλαίσιο που διέπει το δικαίωμα της πρωτοβουλίας, 2. άρθρο 24, παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, διατυπώνει τις γενικές αρχές και παραδοχές που σχετίζονται με τον καθορισμό συγκεκριμένων διαδικασιών και επιπρόσθετων προϋποθέσεων, 3. άρθρα 222 και 230 του Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 4. κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης αριθ. 211/2011 και 788/2019. Οι πρωτοβουλίες αυτές είναι στη διάθεση των πολιτών των περισσότερων κρατών –

---

³⁶Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Σεπτέμβριος 2015, 3η έκδοση), Οδηγός για την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών, Εκδόσεις: Ευρωπαϊκή ένωση

³⁷ <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/el/be-heard/citizen-s-initiative>

³⁸ https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/get-involved/european-citizens-initiative_el

μελών την Ε.Ε., παρόλα αυτά υπάρχουν ορισμένες βασικές διαφορές στα πεδία εφαρμογής αλλά και στη διαδικασία που ακολουθείται. Η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών, εργαλείο που προέρχεται από την έννοια της ιθαγένειας της Ε.Ε., διατυπώθηκε αρχικά στη συνθήκη του Μάαστριχτ. Κατά το 1996, και ενόψει της Διακυβερνητικής Διάσκεψης που διεξήχθη στο Άμστερνταμ, προτάθηκε με σκοπό τη θέσπιση, από τους υπουργούς Εξωτερικών της Ιταλίας και της Αυστρίας, το δικαίωμα υποβολής πρωτοβουλιών από μέρους των πολιτών, παράλληλα με το ήδη θεσπισμένο δικαίωμα αναφοράς των πολιτών προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Παρά το γεγονός, ότι η πρόταση των υπουργών ήταν εποικοδομητική, απορρίφθηκε από σύνολο της Διάσκεψης. Το άρθρο 47 της παραγράφου 4, που συμπεριλήφθηκε στο σχέδιο Συνταγματικής Συνθήκης, περιλάμβανε για πρώτη φορά διατάξεις οι οποίες αφορούσαν στην ΕΠΠ, περίπου με τα ίδια χαρακτηριστικά που έχει και στις μέρες μας. Το προεδρείο της Συνέλευσης αποφάσισε να απορρίψει τις πρωτοβουλίες αυτές, οι οποίες όμως διατηρήθηκαν στο τελικό κείμενο χάρη στην επέμβαση αλλά και στις εντατικές προσπάθειες διαφόρων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Μετά το πέρας της αποτυχημένης διαδικασίας κύρωσης της Συνταγματικής Συνθήκης, η πρωτοβουλία πολιτών επανεμφανίστηκε με νέες διατάξεις κατά τη κατάρτιση της Συνθήκης της Λισαβόνας. Φτάνοντας στο σήμερα, η κατοχύρωση του δικαιώματος υποβολής ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας πολιτών εμπεριέχεται και διατυπώνεται στον τίτλο II της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την ονομασία ‘Διατάξεις περί δημοκρατικών αρχών’. Οι διαπραγματεύσεις για το περιεχόμενο του τελικού εγγράφου που θα καταθετόταν ως ορισμός της πρωτοβουλίας, διήρκεσαν αρκετούς μήνες ώσπου να επέλθει η καταληκτική συμφωνία, της οποίας το σχέδιο υποβλήθηκε επίσημα στις 31 Μαρτίου του 2010, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. Στις 15 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, επιτεύχθηκε η τελική πολιτική συμφωνία η οποία οδήγησε δύο μήνες αργότερα, στις 16 Φεβρουαρίου του 2011, στον επίσημο καθορισμό του κειμένου, από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το εν λόγω κείμενο τέθηκε σε ισχύ από 1^η Απριλίου του 2011 με τον εξής κανονισμό της Ε.Ε.: 211/2011.

Παρόλα τα παραπάνω, ο κανονισμός της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας Πολιτών άρχισε να έχει πλήρη εφαρμογή ένα χρόνο αργότερα, κατόπιν πληθώρας προσαρμογών που επιβλήθηκε να γίνουν και αφορούσαν την απλούστευση των διαδικασιών ελέγχου που εφαρμόζονταν σε επίπεδο κράτους – μέλους. Αρχής

γενομένης την 1^η Απριλίου του 2015, όπου και υποβλήθηκε πρώτη φορά η έκθεση σχετικά με το κατά πόσο εφαρμόζεται στο έπακρον ο κανονισμός της ΕΠΠ, καθιερώθηκε η τριετής αναφορά προς την Επιτροπή με σκοπό ενδεχόμενες παραμέτρους του κανονισμού που πρέπει να αναθεωρηθούν. Η επόμενη έκθεση εγκρίθηκε την 28^η Μαρτίου του 2018. Οι παραπάνω εκθέσεις διατύπωναν την υπάρχουσα κατάσταση και εξήγαγαν αποτελέσματα αξιολόγησης της εφαρμογής του κανονισμού της ΕΠΠ. Επίσης, επεξήγησαν τις προκλήσεις που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα πρώτα έξι χρόνια εφαρμογής του νέου αυτού θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου. Επισημάνθηκαν δε, και κάποιες ελλείψεις ή δυσλειτουργίες που παρατηρήθηκαν και ελήφθησαν υπόψη σοβαρά κάποιες προτάσεις που συμπεριέλαβε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις εκθέσεις του, για τον προφανή λόγο ότι το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας που είχε διεξαχθεί αποτελούσε δική του πρωτοβουλία. Δεν είναι δυνατόν να παραβλέψουμε το γεγονός ότι υπήρξαν διάφορες σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τη σωστή λειτουργία του εργαλείου αυτού, αφού το Κοινοβούλιο επισήμανε αρκετές φορές τα διαγνωσμένα προβλήματα και απαίτησε τη μεταρρύθμιση του κανονισμού με σκοπό να επέλθουν η απλούστευση των διαδικασιών και ο εξορθολογισμός τους. Τελικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε στις 13 Σεπτεμβρίου του 2017, νομοθετική πρόταση με σκοπό την απαιτούμενη αναθεώρηση της ΕΠΠ, όπου μετά από διοργανικές διαπραγματεύσεις που διήρκεσαν από τον Σεπτέμβριο του 2018 έως και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, τελικά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο έφτασαν σε πολιτική συμφωνία τη 12^η Δεκεμβρίου του 2018. Με τη σειρά του το Κοινοβούλιο ενέκρινε το συμφωνηθέν κείμενο τη 12^η Μαρτίου του 2019, και λίγο αργότερα, στις 9 Απριλίου του ίδιου έτους, εγκρίθηκε και από το Συμβούλιο. Η υπογραφή της τελικής πράξης ήρθε την 17^η Απριλίου του 2019 και η δημοσίευση της στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έγινε τη 17^η Μαΐου του 2019. Ο νέος πλέον κανονισμός της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας Πολιτών με αριθμό 788/2019 καταργεί τον προηγούμενο κανονισμό με αριθμό 211/2011 και τέθηκε σε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου του 2020.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι το δικαίωμα των πολιτών να υποβάλουν πρωτοβουλία είναι διακριτό από το δικαίωμα τους να υποβάλουν αναφορά, καθώς τα δυο αυτά δικαιώματα διαφέρουν μεταξύ τους σε αρκετά σημαντικές πτυχές τους. Η υποβολή αναφοράς πραγματοποιείται από τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και από φυσικά ή νομικά πρόσωπα τα οποία

διαμένουν στην Ε.Ε., και ως στόχο έχει την πραγμάτευση των θεμάτων αυτών που εμπίπτουν στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων της Ε.Ε., και έχουν άμεση σχέση με τον αναφέροντα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως ο άμεσος εκπρόσωπος των πολιτών σε θέματα υποβολής αναφοράς, αναλαμβάνει να συγκεντρώσει και να αξιολογήσει σε πρώτη φάση όλες τις αναφορές που υποβάλλονται από τους πολίτες. Η ΕΠΠ από την άλλη, αποτελεί την κατ' επείγουσα έκκληση για συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της επιβάλλεται η συμμόρφωση μέσω ειδικού πλαισίου κανόνων με σκοπό να κριθεί κατάλληλη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι στη περίπτωση αυτή ο τελικός αποδέκτης, έχοντας την απόλυτη και αποκλειστική αρμοδιότητα για τις νομοθετικές προτάσεις που υποβάλλονται. Με βάση την παραπάνω άποψη, η ΕΠΠ έχει παρεμφερή χαρακτηριστικά με το δικαίωμα πρωτοβουλίας που έχει εκχωρηθεί βάση του άρθρου 225 ΣΛΕΕ στο Κοινοβούλιο και βάση του άρθρου 241 ΣΛΕΕ στο Συμβούλιο. Πολλοί φορείς έχουν προσπαθήσει να ξεκινήσουν παρόμοιες πρωτοβουλίες με αυτήν της ΕΠΠ, ακόμα και πριν καθοριστούν το μέσω της πρωτοβουλίας αλλά και οι απαιτούμενες διαδικασίες. Μέχρι σήμερα βέβαια, μόλις τέσσερις σε αριθμό πρωτοβουλίες κατάφεραν να συγκεντρώσουν τον αριθμό υπογραφών που απαιτείται και υποβλήθηκαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αυτές είναι: «Δικαίωμα στο νερό», «Ένας από εμάς», «Σταματήστε τη ζωοτομία» και «Απαγόρευση της γλυφosatης». Αξιοσημείωτο είναι ότι μόλις μια από τις πρωτοβουλίες αυτές έχει κατατεθεί από το 2014 και μετά και αυτή είναι η πρωτοβουλία «Απαγόρευση της γλυφosatης». Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέρασε από ακροαματική διαδικασία τους εκπροσώπους της κάθε πρωτοβουλίας, οι οποίες έλαβαν χώρα τη 17^η Φεβρουαρίου του 2014, τη 10^η Απριλίου του 2014, την 24^η Απριλίου του 2015 και τέλος την 20^η Νοεμβρίου του 2017 αντίστοιχα.³⁹

---

³⁹<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/149/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%89%CE%BD>

3.2. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ

Στόχος της διαδικασίας αυτής είναι η διασφάλιση της ευκαιρίας για επικοινωνία των πολιτών που δεν δραστηριοποιούνται σε θεσμούς και κρατικούς μηχανισμούς, με το Κοινοβούλιο. Το δικαίωμα αναφοράς αποτελεί θεμελιώδη δικαίωμα όλων των ευρωπαϊών πολιτών και κατοχυρώνεται στη Συνθήκη αλλά και στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Η υποβολή αναφοράς εκ μέρους των πολιτών, επιτρέπει στο Κοινοβούλιο τη διενέργεια ενός συνεχόμενου και αμετάβλητου ελέγχου των πραγματικών και ουσιαστικών συνθηκών κατά τις οποίες εφαρμόζονται τα πρότυπα ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Επίσης, με τον τρόπο αυτό μετριέται ο βαθμός στον οποίο τα θεσμικά όργανα της Ευρώπης, δύναται να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις αλλά και τις ανησυχίες των πολιτών.

Ο βασικότερος σκοπός της Επιτροπής Αναφορών είναι η παροχή απαντήσεων στα ερωτήματα που τίθενται προς εξέταση από τους πολίτες, πάντοτε στις περιπτώσεις που αυτό είναι εφικτό. Επιπλέον, είναι αρμόδια για να προτείνει εξωδικαστικές λύσεις όπου αυτό είναι θεμιτό και για όσα ζητήματα, από αυτά που εγείρουν οι αναφέροντες, και λειτουργούν στην σφαίρα των αρμοδιοτήτων της.

Η διαδικτυακή πύλη της υποβολής ευρωπαϊκής αναφοράς, είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, που αποτελεί φιλικό προς το χρήστη περιβάλλον και μια αρκετά οικεία διαδικασία εγγραφής. Βασικός σκοπός της, η ενημέρωση για θέματα που λαμβάνουμε γνώση από τρίτους, τα οποία παρουσιάζονται σε μια συνοπτική μορφή και οι όποιες πληροφορίες περιέχονται, προέρχονται από τις μέχρι στιγμής υποβληθέντες αναφορές.

3.3. ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΟ για την ΕΝΕΡΓΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ⁴⁰

Σε αυτήν την κορυφαία διακρατική και συμμετοχική δημοκρατία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ως πολίτες αυτής, έχουμε το δικαίωμα να επηρεάσουμε τους κανονισμούς και τους θεσμούς της. Το βασικό ερώτημα που δημιουργείτε είναι ίδιο με αυτό που απασχολεί τους λαούς της Ένωσης από τα πρώτα στάδια της λειτουργίας της και αυτό είναι το κατά πόσο μπορούν οι απόψεις και οι επιθυμίες των πολιτών να ακουστούν και να εξεταστούν. Για να υλοποιηθεί ως ένα βαθμό το αίτημά αυτό γίνονται πολλές προσπάθειες από τους κρατικούς φορείς. Μια τέτοια προσπάθεια αποτελεί και η έκδοση του ευρωπαϊκού διαβατηρίου για την ενεργό συμμετοχή του πολίτη από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), η οποία είναι η πρώτη που επιχειρεί να θεσμοθετήσει το ερώτημα αυτό και να δώσει κάποιες πρώτες εκτιμήσεις. Αυτή η πολιτική δράση της Ε.Ε. προσπαθεί να συνδέσει τους μεμονωμένους πολίτες, τις οργανώσεις που ασχολούνται οι κοινωνίες πολιτών και οι ιδέες που υπάρχουν σχετικές με αυτό το ζήτημα, με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που λαμβάνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο εγχειρίδιο αυτό περιέχονται τα τέσσερα είδη δικαιωμάτων και ελευθεριών που ισχύουν για τους πολίτες της Ένωσης, και παρά το γεγονός ότι έχουμε αναφερθεί ξανά σε κάποια από αυτά τα δικαιώματα, επαναλαμβανόμαστε ως ένα σημείο, για να δείξουμε τη σπουδαιότητα του ευρωπαϊκού διαβατηρίου, και είναι τα εξής:

- Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, η άνευ όρων διαμονή σε κάποιο άλλο κράτος – μέλος, η δυνατότητα απόκτησης εκπαιδευτικού υποβάθρου σε οποιοδήποτε άλλο κράτος και τέλος το δικαίωμα εργασίας με οποιοδήποτε μέρος της επικράτειας της Ένωσης.
- Η προστασία των πολιτών μέσω των διπλωματικών αρχών κάθε κράτους σε περιπτώσεις που χρίζεται απαραίτητο, και για ζητήματα που προκύπτουν στους πολίτες όταν βρίσκονται εκτός της επικράτειας της Ένωσης.

---

⁴⁰https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/15_85-citizenship-passport-el.pdf

- Το αναφαίρετο δικαίωμα των πολιτών να εκλέγουν και να εκλέγονται τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών στη νομοθετική διαδικασία που διέπει την Ε.Ε. Η δυνατότητα αυτή δίνεται στους πολίτες μέσω μηχανισμών και εργαλείων που έχει προωθήσει η Ένωση για την επίτευξη του σκοπού της συμμετοχής και είναι η υποβολή αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αλλά και η διοργάνωση και η υποστήριξη μια Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλίας Πολιτών.

Ήταν 1^η Νοεμβρίου του 1993 όταν οι πολίτες όλων των κρατών – μελών της Ένωσης απέκτησαν για πρώτη στα παγκόσμια χρονικά, το νέο νομικό καθεστώς που τους έχρηζε ως «πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Την ημέρα εκείνη η οικονομική ευρωπαϊκή κοινότητα έδωσε τη θέση της στην πολιτική Ευρωπαϊκή Ένωση. Το μοναδικό κριτήριο για να αποτελέσει κάποιος πολίτη της Ε.Ε. και να είναι σε θέση να διατηρεί το ευρωπαϊκό διαβατήριο είναι να αποτελεί πολίτη ενός από τα 28 κράτη της Ένωσης.

3.4. ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε.⁴¹

Τα κράτη – μέλη της Ευρώπης, στηρίζοντας έντονα την επιθυμία τους για περισσότερη αλληλεπίδραση, αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα ιδανικό και ειρηνικό περιβάλλον το οποίο θα μοιράζονται και θα βασίζεται σε κοινές αξίες που θα υποστηρίζονται από όλους τους πολίτες.

Η Ένωση, λαμβάνοντας σοβαρά την ηθική και την πνευματική κληρονομιά που την ακολουθεί, και σεβόμενη τις οικουμενικές αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ατομικής ελευθερίας, της ισότητας όλων αλλά και της αλληλεγγύης, οδηγεί στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που καθορίζεται από τις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Με την καθιέρωση της Ευρωπαϊκής ιθαγένειας και της δημιουργίας ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ισότητας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, η Ένωση κατατάσσει τον άνθρωπο – πολίτη στο κέντρο του πυρήνα δράσης της. Η διαφύλαξη και η ανάπτυξη αυτών των αρχών και των κοινών αξιών προωθείται από την Ένωση η οποία σέβεται την εθνική ταυτότητα των πολιτών των κρατών – μελών αλλά και την ιδιαίτερη πολυμορφία των παραδόσεων, της κουλτούρας και των παραδόσεων όλων των λαών της Ευρώπης. Επιπλέον, συμβάλει στη βελτίωση της δημόσιας εξουσίας προσφέροντας οργανωτικές γνώσεις τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Ακόμη, προωθεί την αειφόρο ανάπτυξη και αποτελεί εγγύηση για τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών όπως η ελευθερία στη μετακίνηση των πολιτών, των υπηρεσιών, των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων αλλά και την ελευθερία να εγκαθίστατο σε οποιοδήποτε άλλο κράτος – μέλος της Ένωσης.⁴²

Με σκοπό την επίτευξη του στόχου αυτού, η Ένωση προάγει την ενίσχυση της προστασίας των δικαιωμάτων των πολιτών, έπειτα και από τις ανάγκες που δημιουργούν οι κοινωνικές αλλαγές και οι τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις.

---

⁴¹Παπαδημητρίου Γεώργιος Δ. (2001), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, Σταθμός στη Θεσμική Οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

⁴²https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0389.01.ELL&toc=OJ:C:2016:202:TOC

Όλα τα παραπάνω, φάνηκε να είναι πιο ευδιάκριτα και κατανοητά ως διατυπώσεις σε έναν χάρτη. Ο εν λόγω Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποστηρίζοντας τις αρμοδιότητες και σεβόμενος τα καθήκοντα της Κοινότητας και της Ένωσης γενικότερα αλλά και την αρχή της επικουρικότητας, επιβεβαιώνει τα δικαιώματα που προκύπτουν από τις κοινές παραδόσεις αλλά και τις υποχρεώσεις που έχουν τα κράτη – μέλη στο διεθνές περιβάλλον, από τη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις κοινοτικές Συνθήκες, από τη σύμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, από τους κοινωνικούς χάρτες που υιοθέτησαν η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αλλά και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Κοινοτήτων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ασφαλώς και η Ένωση αναγνωρίζει πλήρως τα δικαιώματα, τις ελευθερίες αλλά και τις αρχές που προαναφερθήκαμε. Αλλά και οι πολίτες με τη σειρά τους αναγνωρίζουν τα καθήκοντα και τις ευθύνες που συνεπάγεται η απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων.⁴³

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. διατυπώνεται από ένα εισαγωγικό προοίμιο που αναφέρει όλα τα παραπάνω, κατηγοριοποιείται σε 7 διαφορετικά κεφάλαια τα οποία περιλαμβάνουν 54 συνολικά άρθρα, και αναφέρονται περιληπτικά παρακάτω.

Κεφάλαιο 1^ο: δικαιώματα της αξιοπρέπειας (ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δικαιώματα ζωής, ατομική ακεραιότητα, απαγόρευση της καταναγκαστικής εργασίας και των περιπτώσεων δουλείας, απαγόρευση των ποινών με βασανιστήρια αλλά και όλων των απάνθρωπων και εξευτελιστικών πολλές φορές ποινών και μεταχειρίσεων των ανθρώπων).

Κεφάλαιο 2^ο: δικαιώματα της ελευθερίας (δικαιώματα στο αίσθημα ασφάλειας και ελευθερίας, δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, του οικογενειακού βίου, του γάμου και της δημιουργίας οικογένειας άνευ περιορισμών, εξασφάλιση προστασίας δικαιωμάτων προσωπικής φύσεως, δικαίωμα ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και των θρησκευτικών πεποιθήσεων, δικαίωμα ελευθερίας στην έκφραση, στο λόγο και στην πληροφόρηση, ελευθερία του συνεταιρίζεσθε, των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα ελευθερίας της εκπαίδευσης, της εργασίας και της επαγγελματικής αποκατάστασης, ελευθερία

---

43 <http://users.uoa.gr/~ahatzis/Charter.pdf>

στην ίδρυση επιχείρησης κατά βούληση και ελευθερία δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, δικαιώματα αίτημα ασύλου, προστασίας σε περιπτώσεις απομάκρυνσης, επαναπροώθησης και απέλασης).

Κεφάλαιο 3^ο: δικαίωμα της ισότητας (δικαίωμα ισότητας έναντι της νομοθεσίας και της μη διάκρισης, ισότητα των πολιτισμικών και των θρησκευτικών χαρακτηριστικών του καθενός αλλά και της γλωσσικής πολυμορφίας που διακρίνει τους πολίτες της Ένωσης, ισότητα των δυο φύλλων και έναντι των δικαιωμάτων του παιδιού και των ηλικιωμένων, ένταξη στην κοινωνία, των ατόμων με ειδικές ανάγκες).

Κεφάλαιο 4^ο: δικαιώματα αλληλεγγύης (δικαίωμα πληροφόρησης και συμμετοχής των εργαζομένων στη διαδικασία διαβούλευσης σε ένα επιχειρησιακό περιβάλλον, δικαίωμα συλλογικότητας και διαπραγματεύσεων, δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες που σχετίζονται με την εύρεση εργασίας, δικαίωμα ισοτιμίας και δικαιοσύνης στους όρους σύμβασης εργασίας, προστασία έναντι αδικαιολόγητης απόλυσης των εργαζομένων, ρητή απαγόρευση της παιδικής εργασίας και δικαίωμα προστασίας των εργαζόμενων νέων, προστασία της επαγγελματικής, της οικογενειακής και της κοινωνικής ζωής, υποχρεωτική παροχή κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής αρωγής, προστασία της υγείας των πολιτών, δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες οικονομικού ενδιαφέροντος, περιβαλλοντική προστασία, προστασία των δικαιωμάτων των καταναλωτών).

Κεφάλαιο 5^ο: δικαιώματα ιθαγένειας (δικαίωμα να εκλεγεί και να εκλέγει, εκτός από τις δημοτικές εκλογές του τόπου του καθενός, και τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δικαίωμα χρηστής διαχείρισης, πρόσβαση στα επίσημα έγγραφα, δικαίωμα χρήσης του Ευρωπαϊκού Διαμεσολαβητή, δικαίωμα υποβολής αναφοράς, δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή και δικαίωμα προξενικής και διπλωματικής προστασίας των πολιτών).

Κεφάλαιο 6^ο: δικαιοσύνη (δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια αμεροληψία αυτών, δικαιώματα υπεράσπισης και υποβολής τεκμηρίων αθωότητας, δικαίωμα χρήσης της αρχής νομιμότητας και αναλογικότητας αξιόποινων πράξεων και ποινών και τέλος δικαίωμα των ατόμων να μη δικάζονται αλλά και να μην τιμωρούνται ποινικά, περισσότερες από μια φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη).

Κεφάλαιο 7^ο: γενικές διατάξεις καθορισμού της έννοιας, της ερμηνείας και της

εφαρμογής του Χάρτη⁴⁴
(σε ποια πεδία εφαρμόζεται ο Χάρτης, ποια η εμβέλεια αλλά και η ερμηνεία των αρχών και των δικαιωμάτων που καθορίζονται από τον Χάρτη, επίπεδα προστασίας και τέλος απαγόρευση κατάχρησης των δικαιωμάτων).⁴⁵

Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. εξαντλείται στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Υπάρχουν βέβαια, και ορισμένες περιπτώσεις όπου ο Χάρτης εφαρμόζεται σε επίπεδο χωρών της Ε.Ε. όταν αυτές εφαρμόζουν τη νομοθεσία που προβλέπεται από την Ένωση. Τέλος, δεν δύναται σε καμία των περιπτώσεων να επεκταθούν τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες που αναθέτονται από τις Συνθήκες της Ε.Ε. Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σε περίπτωση που κάποιο δικαίωμα αντιστοιχεί σε εκείνα τα δικαιώματα που διαφυλάσσονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1950, τότε υπάρχει η υποχρέωση, η έννοια αλλά και το πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου δικαιώματος να συμπίπτει με αυτό που ορίζεται από τη σύμβαση, παρά το γεγονός ότι η νομοθετική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σε θέση να παρέχει μεγαλύτερη προστασία.

Μια από τις ισχυρότερες δεσμεύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η υπεράσπιση της προστασίας των δικαιωμάτων των ανθρώπων, του κράτους δικαίου αλλά και της δημοκρατίας παγκοσμίως. Η πολιτική της Ένωσης καθορίζεται από συγκεκριμένους παράγοντες, όπως είναι:⁴⁶

- Η προώθηση των δικαιωμάτων των παιδιών και των γυναικών, των μειονοτήτων γενικότερα αλλά και των ατόμων που έχουν, για τον οποιοδήποτε λόγο, εκτοπιστεί από την κοινωνία.
- Η αντίθεση της με τη θανατική ποινή, τα βασανιστήρια σε ανθρώπους και ζώα, με την εμπορία ανθρώπων αλλά και για όποια άλλη διακριτική μεταχείριση.
- Η προάσπιση των δικαιωμάτων πέραν των ατομικών, όπως είναι τα κοινωνικά, τα πολιτιστικά, τα πολιτικά και τα οικονομικά δικαιώματα.

---

44 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:12016P/TXT>

45 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133501>

46 https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_el

- Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω της ανάπτυξης ενός δικτύου ενεργής συμμετοχής και συνεργασίας, αποτελούμενο από περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς, από χώρες – εταίρους αλλά και από ομάδες και ενώσεις που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της κοινωνίας.
- Η εισήγηση ρητρών που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και αφορούν όλες τις εμπορικές σχέσεις αλλά και τις συμφωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με χώρες εκτός της επικράτειας της.

Ο Χάρτης διακηρύχθηκε στη Νίκαια, την 7η Δεκεμβρίου του 2000, από τους τότε προέδρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο και Επιτροπή, γεγονός που επισκιάστηκε από τη διαμάχη της επικείμενης Συνθήκης της Νίκαιας. Η αλήθεια είναι ότι ο Χάρτης δεν έλαβε την κατάλληλη προσοχή που του άρμοζε, για τα πρώτα τουλάχιστον εννέα έτη, αφού η σημασία του υπονομεύθηκε από τις ελλείψεις δεσμευτικού νομικού αποτελέσματος. Ένας ακόμα λόγος ήταν ότι κατά το πρώτο εξάμηνο της ύπαρξης του θεσμού του Χάρτη, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν δέχτηκε να αναφέρει αυτόν ως αρχή στις αποφάσεις που λάμβανε και επέμενε να αναφέρεται στην ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου). Κατά το έτος του 2004 έγιναν αρκετές διαπραγματεύσεις με σκοπό την ενσωμάτωση του Χάρτη στη Συνταγματική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που οδήγησαν σε μετατροπές σχετικά με την εφαρμογή, το σκοπό αλλά και την ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών. Τελικά, συνομολογείται κατά το έτος του 2007, η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισσαβόνας η οποία αποτέλεσε μια υβριδική μορφή του κοινοτικού συνταγματικού πλαισίου στην οποία ενσωματώθηκε ο Χάρτης.⁴⁷ Η Συνθήκη της Λισσαβόνας, ουσιαστικά, δεν ενσωμάτωσε πλήρως το Χάρτη αλλά τροποποιώντας το άρθρο 6 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αναγνώρισή του καθόρισε ότι εφ' εξής θα έχει την ίδια νομική υπόσταση με τις Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και ότι νομικά είναι δεσμευμένες αυτές. Αφού αναφερθήκαμε στα δικαιώματα και τις κατηγορίες που διακρίνεται ο Χάρτης, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι οι κατηγορίες δικαιωμάτων είναι συνολικά έξι και τα δικαιώματα είναι 50 στον αριθμό, πολλά από τα οποία προέρχονται από την ΕΣΔΑ. Η έβδομη κατηγορία δεν περιλαμβάνει δικαιώματα αλλά το νομικό πλαίσιο

---

47 <http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3507/dmy-22.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

και τα πεδία εφαρμογής. Πολλά από τα δικαιώματα που προέρχονται από την ΕΣΔΑ έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού έχουν διευρυνθεί κατά πολύ οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία έλαβε ραγδαία εξέλιξη από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, και έπειτα.⁴⁸

---

⁴⁸<http://oceanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4081/%CE%95%CE%A5%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%91%CE%9A%CE%97%20%CE%95%CE%9D%CE%A9%CE%A3%CE%97%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%91%CE%9D%CE%98%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%99%CE%9D%CE%91%20%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%91%CE%99%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που μας απασχόλησε, «ποια δικαιώματα οφείλει να εγγυηθεί το κράτος ως προς τους πολίτες και με ποιους όρους θα διασφαλιστεί αυτή η εγγύηση», διαπιστώνουμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχοντας καταλάβει ακριβώς τις ανάγκες των πολιτών που την απαρτίζουν, βρίσκεται σε μια διαρκή προσπάθεια να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα αλλά και τις κατάλληλες πολιτικές, σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη, αναγνωρίζοντας τη συμβολή της μελέτης της ιδιότητας, στη δημιουργία ενεργών πολιτών. Οι πολίτες αυτοί, όντας ικανοποιημένοι από τους θεσμούς και τα όργανα της Ένωσης, προβαίνουν σε συνειδητές επιλογές που αφορούν την συμμετοχή τους στα κοινά αλλά και τη συμβολή τους στην ανάπτυξη του οικονομικού τομέα.

Συνεπώς, όταν τα μέρη που απασχολούνται σε έναν προβληματισμό, εκτελούν τις από μέρους τους υποχρεώσεις, αντιστοίχως λαμβάνουν και τα θετικά που απορρέουν. Στην σημερινή εποχή, οι πολίτες απολαμβάνουν πολλά δικαιώματα που απορρέουν από τη δημοκρατική φύση της Ένωσης. Ανθρώπινα, κοινωνικά, πολιτικά και όσα ακόμα ανήκουν σε αυτές τις κατηγορίες είναι τα δικαιώματα που εγγυάται η Ευρώπη στους πολίτες της. Όλες οι δράσεις και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν παρακαταθήκη των επόμενων ερευνητών και αναλυτών για μελλοντικές μελέτες, αλλά αποτελούν επίσης και την εγγύηση του κράτους ότι είναι σε θέση να υλοποιήσει πολιτικές και στρατηγικές στις οποίες έχει αναφερθεί και θα συμβάλουν στο γενικό καλό της κοινωνίας και στην αντιμετώπιση του κάθε ζητήματος ξεχωριστά. Η Ένωση αντιπροσωπεύεται από λαούς με δημοκρατικά πολιτεύματα στα οποία θεωρούμε ότι η δράση υπερνικάει το φόβο της πιθανής αποτυχίας. Η δημοκρατία και συνεπώς η στρατηγική που ακολουθεί η Ένωση βασίζεται στο σε μεγάλο βαθμό στα κοινωνικά δικαιώματα επειδή αποτελούν ένα ενισχυτικό χαρακτηριστικό της αρχής της ισότητας. Το χαρακτηριστικό αυτό αποτελεί με τη σειρά του ένα εργαλείο περιορισμού των ταξικών διαφορών.

Όπως παρατηρήσαμε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας, η κάθε κυβέρνηση και στη περίπτωση μας και η Ένωση επιλέγει να ακολουθήσει κάθε φορά εκείνες τις στρατηγικές που θέτουν ως προτεραιότητα τον πολίτη και τις

ανάγκες του και θέτει ως πυλώνες δημοκρατικές αξίες όπως είναι η ισότητα, η ελευθερία και η δικαιοσύνη.

Σχετικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που μας απασχόλησε «κατά πόσο, μπορεί η ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη να έχει έμπρακτο ρόλο, αφού απευθύνεται σε άτομα από διαφορετικά έθνη και με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά», διαπιστώσαμε ότι είναι δυνατή η συμπόρευση και η θετική απόδοση, κρατών – μελών που δεν έχουν πλήρως τα ίδια χαρακτηριστικά. Παρόλα αυτά είναι σαφές ότι τα κράτη – μέλη που απαρτίζουν το σύνολο της Ένωσης, προσδιορίζονται όχι από ίδια αλλά από κοινά βασικά θεμελιώδη χαρακτηριστικά, τέτοια που δεν έχουν οι χώρες εκτός της επικράτειας της Ένωσης. Παρά την διαφορετικότητα των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταφέρνουν να συνεργάζονται με κοινό συστατικό της ομάδας αυτής τις βασικές αρχές ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς. Οι βασικές αυτές αρχές προσδιορίζουν κοινές για όλα τα κράτη – μέλη αρχές και αξίες όπως είναι η δημοκρατία, η ελευθερία και η κοινωνική δικαιοσύνη. Η ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη, εκτός από τον σύνθετο ορισμό της αποτελεί και μια ενοποιητική έννοια η οποία προσδιορίζεται από ένα δίκαιο πολιτικό περιβάλλον, με κυρίαρχα χαρακτηριστικά την ισότητα και την ισονομία.

Σχετικά με το τρίτο και τελευταίο ερευνητικό ερώτημα που μας απασχόλησε «κατά πόσο, μπορεί η Ευρωπαϊκή Ένωση να επιτύχει την πολυπόθητη ενοποίηση που αποζητά», διαπιστώσαμε ότι αναφερόμαστε σε μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της σύγχρονης εποχής μας, αφού όλοι αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη να επιτευχθεί κάτι τέτοιο ακόμα και αν δεν διαθέτουμε το κατάλληλο εκπαιδευτικό υπόβαθρο για να διακρίνουμε όλα αυτά τα στοιχεία της αναγκαιότητας. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η άποψη αυτή για να γίνει πράξη είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης από μέρους των πολιτών και όχι η έλλειψη των μέσων επίτευξης. Η έλλειψη της εμπιστοσύνης των πολιτών συνεπάγεται και την έλλειψη σταθερότητας αλλά και συνοχής, στοιχεία που είναι απαραίτητα για μια επιτυχημένη ενοποίηση. Η Ένωση γνωρίζει πάρα πολύ καλά ότι η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, η τάση προς την παγκοσμιοποίηση αλλά και οι μεγάλες μεταβολές στην ιδιότητα του πολίτη, συμβάλουν στην πολιτική ενοποίηση της και για τον λόγο αυτό σχεδιάζει και εφαρμόζει δράσεις και πολιτικές προσανατολισμένες στις κατηγορίες αυτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανάγνου Μαίρη (2018), Η Ευρωπαϊκή ιθαγένεια στο 'χώρο', Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Σεπτέμβριος 2015, 3η έκδοση), Οδηγός για την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών, Εκδόσεις: Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (2000), Προς μια ευρωπαϊκή διάσταση εκπαίδευσης και ενεργού συμμετοχής του πολίτη, Εκδόσεις: Ευρωπαϊκή Ένωση
- Θεολόγου Κώστας (2005), Πολίτης και Κοινωνία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Καλογιάννης, Δ. (2013). Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη Ευρωπαϊκή εκδοχή της: ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης,[online], σελ. 143, Διαθέσιμο στο:
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/view/14541/13140>
- Καρακατσάνη δ. (2003), Εκπαίδευση και Πολιτική Διαπαιδαγώγηση, Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο, σ. 13-14
- Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, ΣΤ΄ Δημοτικού, Βιβλίο μαθητή, Θεματική Ενότητα: το άτομο και η πολιτεία
- Μπάλιας, Σ. (2008). Ενεργός πολίτης και εκπαίδευση, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ
- Μπάλιας, Σ. (2009), Ανθρώπινα Δικαιώματα και Εκπαίδευση: ηθικο-πολιτικοί σκοποί, κοινωνική αλλαγή και διαχείριση προβλημάτων, Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός
- Νικολάου Σουζάνα-Μαρία, (Μάιος 2006), Από την Ιδιότητα του Πολίτη στην Ιδιότητα του Ευρωπαίου Πολίτη στη Δημοκρατική Πολιτεία – Ο ρόλος της Εκπαίδευσης, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ. Ι. Ε. Π. ΕΚ.), 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: κριτική, Δημιουργική, Διαλεκτική Σκέψη στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη, Αθήνα
- Οικονομίδης Β. Και Ελευθεράκης Θ. (επιμ), (2009), Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα, Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός

Παπαδημητρίου Γεώργιος Δ. (2001), Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, Σταθμός στη Θεσμική Οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Τσοούκαλης Λουκάς (2006), Ποια Ευρώπη, Αθήνα: Εκδόσεις Ποταμός

ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΣΠ. ΕΙΣΗΓΗΣΗ, ΕΚΠ/ΚΟΣ, ΝΟΜΙΚΟΣ, Μ.ΕΔ.PSYCH. «ΕΝΝΟΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ’ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ»

<http://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4842/%ce%94%ce%99%ce%a0%ce%9b%ce%a9%ce%9c%ce%91%ce%a4%ce%99%ce%9a%ce%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1355/%ce%9c%ce%b1%cf%81%ce%b9%ce%ac%ce%bd%ce%b8%ce%b7%20%ce%9c%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b6%ce%ae.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/572/Klapadora%20Kyriaki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F103/165/1147.4234/>

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B103/94/766.2816/>

https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/get-involved/european-citizens-initiative_el

<http://eranistis.net/wordpress/2015/01/30/%CE%BF%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CE%B7-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%82/>

https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/art_9/oj

https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/art_20/oj

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:12016P/TXT>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum:a12000>

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:230505_1

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum:4301858>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133501>

https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0389.01.ELL&toc=OJ:C:2016:202:TOC

https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf

https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_el

<https://europedirect.acci.gr/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE%CE%B9%CE%B8%CE%B1%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%85/>

<http://ikee.lib.auth.gr/record/284822/files/GRI-2016-17310.pdf?version=1>

<http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3507/dmy-22.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<http://oceanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4081/%CE%95%CE%A5%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%91%CE%9A%CE%97%20%CE%95%CE%9D%CE%A9%CE%A3%CE%97%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%91%CE%9D%CE%98%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%99%CE%9D%CE%91%20%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%91%CE%99%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/5875/1/5.%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1%20%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.pdf>

<https://secure.avaaz.org/page/el/about/>

<http://socialpolicy.gr/2017/03/%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7-%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC.html>

<http://users.uoa.gr/~ahatzis/Charter.pdf>

https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/15_85-citizenship-passport-el.pdf

<http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>

<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/el/be-heard/citizen-s-initiative>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/149/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%89%CE%BD>

<https://www.rassias.gr/REVOL025.html>